

Nuorten kokemukset osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutumisesta koulukodin arjessa

Sosiologia

Turun yliopisto

Pro gradu -tutkielma

Henrik Lahtinen (71129)

Toukokuu 2017 Turku

Sisällysluettelo:

1. Johdanto	1
2. Suomalainen koulukoti	4
2.1. Suomalaisen koulukodin historia	4
2.2. Koulukoti osana lastensuojelujärjestelmää	6
2.3. Koulukodin lainsäädäntö, toimintaperiaatteet ja yleiset käytännöt	7
2.4. Koulukodin nuoret	10
3. Osallisuus ja kuuleminen lastensuojelutyössä	12
3.1. Lapsikeskeinen ideologia osallisuuden ja kuulemisen pohjana	12
3.2. Osallisuuden ja kuulemisen käsitteet lainsäädännössä ja teoriakirjallisuudessa	13
4. Koulukoti lastensuojelututkimuksen marginaalissa	17
5. Tutkimusasetelma	22
5.1. Tutkimusongelma ja teoreettinen viitekehys	22
5.2. Aineisto	24
5.3. Tutkimusmenetelmät	28
5.4. Tutkimusetiikka	29
6. Osallisuuden ulottuvuudet	32
6.1. Laajan osallisuuden toteutuminen	32
6.2. Osallisuus ja suojeluideologia	36
6.3. Institutionaaliset toimintamallit ja nuorille ominaiset toimintamallit	39
6.4. Osallisuus oman tulevaisuuden suunnittelussa	44
6.5. Työntekijöiden yksilölliset ominaisuudet ja rakenteelliset toimintamallit	47
7. Johtopäätökset	50

Lähteet

TURUN YLIOPISTO

Sosiologian laitos/Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

LAHTINEN, HENRIK: Nuorten kertomukset osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutumisesta koulukodin arjessa.

Pro gradu -tutkielma, 57 s.

Sosiologia

Toukokuu 2017

Suomalainen koulukotilaitos on nyky muodossaan 1947 aloittanut kaikkein vaikeahoitoisimmille nuorille tarkoitettu lastensuojelun sijaishuollon instituutio, jonka oikeutuksesta ja soveltuvuudesta käydään parhaillaankin kiivasta keskustelua. Koulukotitutkimuksia on tehty melko runsaasti, mutta laitoksessa elävien nuorten oma ääni on pääsääntöisesti jäänyt marginaaliin. Nuorten omia näkemyksiä on ehdottomasti kuunneltava enemmän, mikäli halutaan saada kattavampi kokonaiskuva koulukotilaitoksen nykyisestä todellisuudesta, mahdollisista muutosehdoista ja ylipäätään koko laitoksen olemassaolon oikeutuksesta.

Pro gradussani lähestyn koulukotinuorten kertomuksiin perustuvia kokemuksia osallisuuden ja kuulluksi tulemisen viitekehyksessä. Ensisijainen tutkimuskysymykseni on, että miten osallisuus ja kuulluksi tuleminen toteutuvat nuorten kertomuksien mukaan koulukodin arjessa Perky-Smithin ja Thomaksen (2010) määrittelemiin osallisuuden avaimiin suhteutettuna. Toissijaisesti vertaan saamiani tuloksia aiempiin aihetta koskeviin suomalaistutkimuksiin ja pohdin jatkotutkimusten tarvetta. Tarjoan gradussani myös konkreettisia muutosehdotuksia, jotka perustuvat nuorten kertomuksiin.

Haastattelin yhteensä seitsemää kahdessa eri koulukodissa asuvaa nuorta, joista kahta kahteen eri kertaan. Osalle haastateltavista olin entuudestaan tuntematon ja osalle tuttu ohjaajasijaisuuteni vuoksi. Haastatteluissa oli piirteitä sekä puolistrukturoidusta että avoimesta teemahaastattelumallista. Alkujaan olin hahmotellut tiettyjä kysymyksiä, joita oli määrä kysyä kaikilta. Tarkoituksenmukaisuussyistä haastattelut muuttuivat käytännössä hyvin avoimiksi, joskin ohjailin keskusteluita toisinaan haluamiini suuntiin. Teoria- ja aineistolähtöisyyttä yhdistävän pro graduni tutkimusmenetelmänä on laadullinen sisällönanalyysi.

Nuorten kertomusten mukaan Perky-Smithin ja Thomaksen määrittelemät osallisuuden ja kuulluksi tulemisen periaatteet toteutuvat pääosin puutteellisesti koulukodin arjessa. Erityisen merkittäviksi osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia vaarantaviksi tekijöiksi osoittautuivat esimerkiksi nuorten oman äänen sivuuttaminen virallisissa kuulemistilanteissa, työntekijöiden ja nuorten välisen todellisuuden suuret eroavaisuudet, ylisuojeleminen, nuorten yhteydenpidon rajoittaminen, kasvottomien tahojen valta päättää nuorten asioista sekä työntekijöiden runsas vaihtuvuus. Joidenkin nuorten mielestä osallisuus ja kuulluksi tuleminen puolestaan toteutuvat kohtalaisen hyvin muun muassa oman tulevaisuuden suunnittelussa ja harrastusmahdollisuuksissa. Vaikka rakenteellisilla toimintamalleilla on merkitystä, nuorten mukaan kunkin aikuisen henkilökohtaiset ominaisuudet vaikuttavat merkittävästi osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin. Haastatteluista käy selkeästi ilmi, että mitä kiinteämmin työntekijä on mukana nuorten joka päiväisessä arjessa, sitä enemmän häntä arvostetaan.

Asiasanat: Koulukoti, kuulluksi tuleminen, lastensuojelu ja osallisuus.

1. Johdanto

Lasten osallisuuden, kuulemisen, itsemääräämisoikeuden ja vaikutusmahdollisuuksien toteutuminen ovat arvoja, joita on suomalaisessa lastensuojelukulttuurissa laajamittaisesti nostettu esiin viimeistään 1980-luvulta lähtien akateemisen keskustelun ohella myös käytännön työssä. Lapsilähtöinen ajattelutapa ei suinkaan ole tyystin korvannut suojeluideologista ajattelutapaa, jonka mukaan lapsen elämän parhaiksi asiantuntijoiksi mielletään lapsen itsensä sijasta lastensuojeluammattilaiset, huoltajat ja muut aikuiset (esim. Hurtig, 2003). Painotuseroista on käyty runsaasti yhteiskunnallista keskustelua. Kiistat ovat hyvin ymmärrettäviä, koska tavalla tai toisella lastensuojelun kanssa on tekemisissä lukematon määrä erilaisia toimijoita, joiden intressit saattavat olla täysin vastakkaisia. Toisaalta lastensuojelu tuntuu kiinnostavan myös sellaisia kansalaisia, jotka eivät suoranaisesti kuulu lastensuojelukentän toiminnan piiriin.

Tässä tutkimuksessa keskusteluun osallistuvat huostaanotetut lapset itse. Tämä on tarkkaan harkittu ratkaisu, koska lukuisten asiantuntijoiden mukaan alan akateemiset tutkimukset ovat pääpiirteisään sivuuttaneet lasten oman äänen. Tarkemmin tutkimukseni paikantuu koulukotilaitokseen, joka on Suomessa määritelty kaikkein vaikeahoitoisimpien nuorten sijoituspaikaksi. Haastattelut olen tehnyt kahdessa suomalaisessa koulukodissa. Tutkimuksessani ei korosteta kahden nimeltä mainitsemattoman koulukodin todellisuutta vaan niissä asuvien nuorten haastattelujen avulla tavoitteeni on kertoa ulottuvuuksista, jotka liittyvät yleisesti suomalaiseen koulukoti-instituutioon ja laajemmin kotimaisiin lastensuojelulaitoskäytänteisiin.

Tutkimukseni abstraktina ”paikkana” voidaan pitää Tarja Pösön (2004) lanseeraamaa *kuvitteellista koulukotia*. Termillä viitataan siihen, ettei tutkimuksessani käsiteltävää laitosta ole lihallisesti olemassa vaan se on eräänlainen yleistys suomalaisista koulukodeista. Tutkimukseni tavoitteisiin ei kuulu käsitellä *tiettyjä* koulukoteja ja lisäksi kummankaan käytännön tutkimuksessani mukana olleen koulukodin henkilökunta ei halunnut laitosten nousevan tutkimuksesta esiin. *Kuvitteellisuutta* ei kuitenkaan ole tässä kohtaa syytä kovin voimakkaasti korostaa monestakaan eri syystä. Ensinnäkin, toimintamallit etenkin Suomen viidessä valtiollisessa koulukodissa ovat rakenteellisesti melko samansuuntaiset paikallisten erojen ollessa pääosin kosmeettisia. Toiseksi, tämän tutkimuksen kertomukset tulevat *oikeissa* koulukodeissa elävien *oikeiden* koulukotinuorien suusta. Kolmanneksi, haastatteluihin

perustuvissa laadullisissa tutkimuksissa *kuvitteellisuus* on tietyllä tavalla sisäänrakennettu ominaisuus. Edellä mainituista syistä *kuvitteellinen koulukoti* ei laajene tutkimuksessani merkittäväksi teoreettis-käsitteelliseksi työkaluksi, joskin koen termin esiin nostamisen tässä yhteydessä hyödylliseksi.

Pro gradussani käsittelen koulukotia nimenomaan suomalaisena ilmiönä, koska eri maissa koulukotityyppisten instituutioiden tavoitteet, lainsäädäntö, käytännölliset toimintaperiaatteet ja terminologia saavat hyvin erilaisia sisältöjä. Esimerkiksi Yhdysvalloissa koulukodit ovat enemmän rangaistus- kuin kuntoutuslaitoksia ja niiden toimintaa ohjaa oikeusjärjestelmä. Virossa puolestaan *koulukoti*-nimen lisäksi käytetään muun muassa termiä *ammattillinen erityiskoulu* ja ruotsissa koulukoteja vastaavat nimitykset ovat *nuorisokoti* ja *erityisvalvontakoti* (Janhukainen ym. 2004, 6-7). Vaikka monenlaisia vertailumahdollisuuksia suomalaisten ja ulkomaalaisten koulukotien välillä löytyykin, tässä tutkimuksessa koen muun muassa aiheenrajaussyistä järkevänä ratkaisuna jättää muiden maiden tilanteet kokonaan ulkopuolelle.

Koen osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemusten kartoittamisen erityisen tärkeäksi juuri koulukodissa. Ensinnäkin, koulukotitutkimukset ovat jääneet lastensuojelututkimuksen marginaaliin ja valtaosa koulukotitutkimuksista on tehty laitoksessa työskentelevien ”sisäpiiriläisten” toimesta (Kihlman ja Rautiainen, 2010). Niissäkin harvalukuisissa koulukotitutkimuksissa nuorten oma ääni on usein sivuutettu. Lisäksi ne muutamat ainoat koulukotitutkimukset, joissa nuorten omiin kertomuksiin pohjautuvat osallisuuden ja kuulluksi tulemisen ulottuvuudet ovat vähintään merkittävänä sivuteemoina, alkavat olla vanhentuneita.

Toiseksi, koulukotinuorten määrällisestä marginaaliasemasta huolimatta koen tutkimusaiheellani olevan merkittävä ja konkreettinen yhteiskunnallinen relevanssi. Mikäli epäonnistumme koulukotinuorten sosiaalistamisessa, asian taloudelliset ja inhimilliset vaikutukset saattavat paisua yllättävän suuriksi. ”Maksajina” ovat viime kädessä kaikki kansalaiset, eivät ainoastaan koulukotinuoret ja heidän lähipiirinsä.

Kolmanneksi, juuri tällä hetkellä koko koulukoti-instituution tulevaisuudesta käydään kiivasta keskustelua. Monien tahojen mielestä koulukoti on aikansa elänyt instituutio, joka pitäisi lakkauttaa. Pidän erittäin tärkeänä, että tähän keskusteluun pääsisivät osallistumaan myös nuoret itse. Neljänneksi, kuten mainittua, koulukotinuoria pidetään kaikkein vaikeahoitoisimpina lastensuojelun sijaishuollon asiakkaina. Tunnetun ajatusmallin

mukaanhan yhteiskunnan sivistys mitataan sillä, miten se kohtelee kaikkein heikoimmassa asemassa olevia kansalaisiaan. Toisaalta tässä yhteydessä on hyvä muistaa, että koulukotinuorten määrittäminen kaikkein vaikeahoitoisimmiksi tapauksiksi lienee tiettyyn pisteeseen asti yksinkertaistettu yleistys, joka ei välttämättä pidä reaalielämässä paikkansa.

Lopuksi, tavallisten kansalaisten tietotaso ja mielikuvat koulukotimaailmasta saattavat olla pahasti vääristyneitä ja menneisyyteen perustuvia. Viime vuosina on ilmestynyt runsaasti sekä tieteellisiä tutkimuksia (esim. Vehkalahti, 2008), televisiodokumentteja että fiktiivisiä tuotoksia, joissa kotimainen koulukotilaitos näyttäytyy hyvin synkkänä ja väkivaltaisena. Eräs tutkimukseni funktiosta on nuorten kertomusten pohjalta viestittää, että vaikka parannettavaa riittäisikin, äärimmäisen räikeät nuorten oikeuksiin, turvallisuuteen ja ruumiilliseen koskemattomuuteen liittyvät rakenteelliset epäkohdat kuuluvat pääpiirteissään menneisyyteen. Pidän erittäin tärkeänä monessakin mielessä, ettei asiallinen ja tuore tieto tämän päivän koulukotimaailman todellisuudesta tavoittaisi ainoastaan alan asiantuntijoita ja tutkijoita. Luonnollisesti tämä tavoite on ennen kaikkea teoreettinen: en pidä todennäköisenä, että graduni saavuttaa suurta lukijakuntaa ainakaan koulukotimaailmaan entuudestaan vihkiytymättömien keskuudessa.

Luonnollisesti aiheen valintaan on ratkaisevasti vaikuttanut myös oma henkilökohtainen kiinnostukseni. Teoriakirjallisuuden ohella olen perehtynyt koulukotielämään myös käytännössä: työskentelin syksystä 2016 alkutalveen 2017 eräässä suomalaisessa koulukodissa ohjaajana ensin työharjoittelijan ja myöhemmin palkallisen sijaisen ominaisuudessa. Varsinaisen työajan lisäksi asuin puolen vuoden ajan viikonloppuja lukuun ottamatta koulukodin alueella, minkä ansiosta niin laitosenlaman lainalaisuudet kuin koulukodin asukkaat ja henkilökuntakin tulivat monipuolisesti tutuiksi. Olen kuitenkin ollut erityisen tarkkana, ettei kenttätutkimukseni ole liiaksi ja väärällä tavalla vaikuttanut haastatteluihin ja niiden tulkintaan.

Johdannon jälkeen luon graduni toisessa luvussa silmäyksen suomalaiseen koulukoti-instituutioon. Tuon esiin koulukodin historiaa, nykyisyyttä, juridisia sitoumuksia, toimintatavoitteita, koulukotinuorten taustaa sekä koulukodin roolia kotimaisen lastensuojelun viitekehyksessä. Kolmannessa luvussa pureudun osallisuuden ja kuulluksi tulemisen termien määritelmiin ja sisältöihin sekä akateemisissa että juridisissa diskursseissa. Esittelen muun muassa Perky-Smithin ja Thomaksen (2010) määrittämät osallisuuden seitsemän avainta, joita käytän sovellettuna tutkimukseni teoreettisena viitekehyksenä. Neljännessä luvussa luon

katsauksen koulukotinuorten ja muiden lastensuojelun piirissä olevien lasten ja nuorten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia käsitteleviin aiempiin suomalaistutkimuksiin ja viidennessä luvussa esittelen graduni tutkimusongelman, aineiston, tutkimusmenetelmät sekä tutkimusetiikan. Kuudes ja seitsemän luku ovat tulokappaleita, joissa analysoin haastattelujen perusteella koulukotinuorten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia Perky-Smithin ja Thomaksen osallisuuden määritelmiin peilattuna, vertaan tuloksia aiempiin tutkimuksiin sekä esittelen konkreettisia muutosehdotuksia.

2. Suomalainen koulukoti

2.1. Suomalaisen koulukodin historia

Sosiaalityön professori Timo Harrikarin (2004, 21-51) mukaan koulukotityyppisen kasvatustilanteen historia Suomessa on noin 140 vuotta. 1800-luvun loppuun asti laitokset keskittyivät rikoksesta tuomittujen alle 18-vuotiaiden henkilöiden ”heikon tahdon vahvistamiseen.” Vuosisatojen vaihteessa suojelukasvatusaate voimistui, minkä johdosta rikollisuus ei enää ollut ainoa laitossijoituksen syy. Aluksi rikolliset erotettiin muusta aineksesta, kunnes 1910-luvulla rikollisia tai muuten ”pahatapaisia” nuoria ei enää eritelty omiksi osastoikseen.

1920-luvulla suhtautuminen laitosnuoriin medikalisoitui ja alettiin puhua geneettisestä degeneraatiosta huonotapaisuuden syynä. Laitosnuorten psyykkisiä ominaisuuksia diagnosoitiin ja monet nuoret leimattiin esimerkiksi psykopaateiksi. Arvioitiin, että heitä ei voinut täysin parantaa, mutta joita voitiin oikealla hoidolla pitää kurissa. Toisen maailmansodan jälkeen tavoitteeksi asetettiin nuorten normaalin sielunelämän ja luonnollisten tarpeiden tyydyttäminen yhdistettynä kasvatukselliseen vakavuuteen. Vuonna 1947 tietyn tyyppisistä nuorten kasvatustilanteista alettiin yleisesti käyttää nimitystä *koulukoti*. (emt. 2004, 21.51.)

1950-luvulta lähtien koulukodeissa kiinnitettiin enemmän huomiota lasten ja nuorten turvallisuuteen ja sosiaalisiin suhteisiin. Kehitys nuorten oikeuksien parantamisessa jatkui seuraavana vuosikymmenenä muun muassa siten, että ruumiillinen kuritus kiellettiin vuonna 1965. 1970-luvulla korostettiin perhekeskeisyyttä ja koulukoti alettiin nähdä osana sosiaalipalvelujärjestelmää. 1980-luvun alussa muotoiltiin nykyisinkin voimassa oleva

lastensuojelulainsäädäntö ja perhekeskeisyyden sijaan alettiin painottaa lapsen asemaa itsenäisenä toimijana, johon tukimuodot kohdistetaan. Jo useamman vuosikymmenen ajan on ollut selviö, että koulukodin tavoitteena ei ole nuorten rankaiseminen tai säilöminen vaan heidän integroimisensa normaalina pidettyyn yhteiskunnalliseen elämään, jonka merkkeinä pidetään muun muassa päihteettömyyttä, lainkuuliaisuutta ja osallistumista työelämään (emt. 2004, 21-51)

Edellä kuvattu lyhyt historiikki kuvanee enemmän koulukodin toiminnan julkilausuttuja tavoitteita kuin nuorten kokemaa todellisuutta. Viime vuosikymmeninä on ilmestynyt melko paljon sekä tieteellisiä tutkimuksia (esim. Vehkalahti, 2008) että tietokirjoja, dokumentteja ja fiktiivisiä kertomuksia koulukodin historian eri vaiheista, joista osa nuorten näkökulmasta. Useissa tutkimuksissa ja teoksissa ankaran kurin sävyttämästä koulukodin arjesta piiryy varsin karu kuva. Koulukoti on toki yleisten yhteiskunnallisten arvojen mukana muuttunut aikojen saatossa voimakkaasti, mutta 2000-luvunkin nuorten kertomusten perusteella koulukodin käytännöissä on yhä varsin kyseenalaisia piirteitä (esim. Pösö, 2004). Toisaalta on muistettava, etteivät nuoret ole viime aikaisissa tutkimuksissa puhuneet pelkästään epäkohdista vaan instituutiolle on annettu jonkin verran tunnustustakin.

Historian saatossa koulukoti-instituutiota on kritisoitu muidenkin kuin nuorten toimesta. Menneiden vuosikymmenten ankaria ja nuorten yksilöllisiä oikeuksia tunnistamattomia metodeita kritisoitiin voimakkaasti, mutta vielä 1990-luvun alussakin koulukodin olemassaolon oikeutusta on (esim. Vainionkangas 2000, 196) kyseenalaistettu. Taloudellisen laman myötä 1990-luvulla koulukoteja lakkautettiin ja yhdistettiin ja nuoria pyrittiin sijoittamaan edullisempaan perhehoitoon. Myös koulukotien yksityistämistä suunniteltiin. Taloudellisten kustannusten ohella koulukotia kritisoitiin edelleen vanhanaikaisuudesta ja liiallisesta autoritäärisyydestä. Lisäksi sosiologi Vesa Puuronen on sanonut (Yle uutiset, 11.2.2015), että koulukodit voivat myös olla vankiloiden tavoin ”rikollisuuden korkeakouluja”, joissa huonoja tapoja pikemminkin opitaan sen sijaan, että niistä päästäisiin eroon. Tyypillisesti koulukoti-instituutio on vastannut (esim. Kyyppö 1989, 13) kritiikkiin väittämällä ongelmien syyksi liian pienet taloudelliset resurssit.

On kritiikissä perää tai ei, koulukoti-instituutio on toistaiseksi selviytynyt kriiseistä. Mahdollisesti tämä johtuu siitä, että koulukoti on varsinkin viime vuosikymmeninä pyrkinyt uudistumaan ja monipuolistamaan palvelurakennetta ja hoitomuotoja, mikä on varmasti osaltaan vaikuttanut koulukoteihin kohdistuvan kritiikin liehtymistä. 2000-luvulla koulukotiin

sijoitettujen lasten lukumäärä on jälleen lähtenyt pieneen nousuun, joskin määrät ovat vain murto-osa esimerkiksi 1960-lukuun verrattuna. Tällä hetkellä koulukodeissa asuu muutama sata nuorta.

2.2. Koulukoti osana lastensuojelujärjestelmää

Käytöshäiriöistä, päihteiden käytöstä, koulupinnauksesta, turvattomasta kasvuympäristöstä tai muista normaalina pidetyn kasvun ja kehityksen vaarantavista tekijöistä kärsiville lapsille ja heidän perheilleen tarjotaan erilaisia avohuollon tukitoimia, kuten perhetukea, mielenterveydellisiä palveluita ja päihdekuntoutusta. Myös koulut panostavat enenevässä määrin oppimisvaikeuksista tai käytöshäiriöistä kärsiviin lapsiin esimerkiksi erityisopetuksen muodossa (Lastensuojelun käsikirja, THL). Jos muut keinot eivät auta, lapsi otetaan huostaan ja hänen hoito ja kasvatuksensa siirretään kodin ulkopuolelle joko perhehoitoon tai laitoksiin (Lastensuojelulaki, 1983/683 § 22). Lastenkotien, nuorisokotien, perhetukikeskusten, vastaanottokotien ja koulukotien ohella toimii nykyään myös ammatillisia perhekoteja, jotka sijoittuvat perhehoidon ja laitoshoidon välimaastoon. Ammatillisilta perhekodeilta edellytetään normaalia perhehoitoa vahvempaa osaamista, mikä mahdollistaa myös erityistä hoitoa ja kasvatusta tarvitsevien henkilöiden sijoittamisen kyseiseen paikkaan (Perhehoitolaki 4 §, Finlex). Ammatillisia perhekoteja sijaitsee nykyään myös lastensuojelulaitosten, kuten koulukotien, yhteydessä.

Koulukotia pidetään laitoshoitomuodoista viimesijaisena. Ohjelmallisissa määritelmissä koulukodin erottaa esimerkiksi lastenkodista voimakas koulunkäynnin painottaminen, erittäin moniammatillinen henkilökunta ja keskittyminen ”vaikeahoitoisten” nuorten hoitoon ja käsittelyyn, mutta todellisuudessa koulukodissa ja muissa lastensuojelulaitoksissa voi olla hyvinkin samanlaisia toimintaperiaatteita (Janhukainen ym. 5-7). Kasvatuksellisten ja kouluopetuksellisten seikkojen ohella nuoria sijoitetaan koulukotiin nykyisin myös psykiatrisin perustein (Kitinoja 2004, 98). Absoluuttisia kriteereitä koulukotisijoituksille ei luonnollisestikaan ole vaan kukin sijoitus harkitaan tapauskohtaisesti (ks. 2.4) silloin, kun muut vaihtoehdot koetaan riittämättömiksi. Kitinojan (2004, 115) mielestä kriitikkistä huolimatta koulukotisijoituksia ei tehdä kevein perustein, koska sijoitus on raskas inhimillinen koettelemus asianosaisille ja suuri taloudellinen uhraus sijoittajakunnalle.

Suomessa on tällä hetkellä yhteensä seitsemän koulukotia. Valtion koulukoteja ovat Lagmansgården (Pedersör), Limingan koulutukeskus (Liminka), Sippolan koulukoti (Anjalankoski), Vuorelan koulukoti (Nummela) ja Sairilan koulukoti (Mikkeli). Yksityisiä koulukoteja on kaksi; Lausteen perhekuntoutuskeskus (Turku) ja Pohjolakoti (Muhos). Kokonaisuudessaan hyvin pieni osa sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista päätyy koulukotiin.

2.3. Koulukodin lainsäädäntö, toimintaperiaatteet ja yleiset käytännöt

Koulukodin todellisuuteen kuuluvat lastensuojelu, kasvatusta, opetus ja mielenterveyspalvelut, joten instituution toiminnassa on otettava huomioon useita eri lakipykäläitä. Koulukodin yleistä toimintaa säätelee *Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä* (30.12.2010 /1379). Edellä mainitun lain mukaan valtion koulukodeissa annetaan kasvatusta, hoitoa ja perusopetusta ja siihen liittyvää muuta opetusta sellaisille lastensuojelulain (13.4.2007/417) perusteella sijais- tai jälkihuoltoon sijoitetuille lapsille ja nuorille, joita ei voida tarkoituksenmukaisesti kasvattaa ja hoitaa muussa lastensuojeluyksikössä ja jotka eivät sairautensa vuoksi tarvitse muualla annettavaa hoitoa. Lastensuojelulain ohella kyseistä lakiasetusta määrittävät muun muassa *Perusopetuslaki* (628/1998) ja *Mielenterveyslaki* (1116/1990), jonka mukaan koulukodeissa järjestetään muita psykiatrisia palveluita paitsi tahdosta riippumattomaa hoitoa. Lisäksi koulukodin toiminnassa on otettava huomioon muun muassa *Euroopan Ihmisoikeussopimus* (63/1999) ja *Yleissopimus lasten oikeuksista* (1989 12§). Yksityisiä koulukoteja varten on puolestaan *laki yksityisistä sosiaalipalveluista* (922/2011). Lasten hoidon kustannuksista sijaishuollon aikana vastaa sijoittajakunta, jossa sijaishuollon tarve on syntynyt. Käytännössä tämä on yleensä lapsen kotikunta (Lastensuojelulaki 2007/16 b).

Lokakuussa 2013 Terveiden ja hyvinvoinnin laitos julkisti uuden valtion koulukotien strategian vuoteen 2020 (Valtion koulukotien strategia vuoteen 2020, THL). Ensimmäinen neljästä linjauksesta sisältää käsitteet osallisuus ja dialogisuus, joilla pyritään vahvistamaan lapsen ja nuoren osallisuuden kokemusta ja turvallisuuden tunnetta sekä kunnioittamaan nuoria arvokkaina ja ainutlaatuisina yksilöinä. Toisena linjauksena on lapsen ja yksilöllisten tarpeiden huomioiminen ja työntekijöiden osaamisen syventäminen, kolmannessa taas painotetaan moniammatillista asiantuntijuutta. Lopuksi halutaan parantaa tutkimus- ja kehitystyötä, koska niiden avulla voidaan todentaa tuloksellisuutta ja arvioida toiminnan

vaikuttavuutta. Osallisuuden ja dialogisuuden suhteen tarkemmat tavoitteet linjauksen mukaan ovat seuraavat:

- Lasta ja perhettä arvostetaan oman elämänsä asiantuntijoina
- Aikuisen ja lapsen vuorovaikutuksessa vaalitaan välittämistä ja kuulluksi tuleamista.
- Toiminnan rakenteilla vahvistetaan yhteisöllisyyttä ja kuulumisen tunnetta sekä ehkäistään hylätyksi tulemisen kokemuksia.
- Edistetään lapsen ja perheen mahdollisuutta toimia lastensuojelun kokemusasiantuntijoina.
- Toimintatavoissa kunnioitetaan lapsen osallisuutta.
- Tavoitteena on, että lapsen osallisuus omassa elämässä kehittyy taidoksi hallita elämää.

Valtion koulukotien toimintaperiaatteita esitellään kattavasti Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen *Lastensuojelun käsikirjassa*, jossa koulukoti määritellään moniammatillisuutta hyödyntäväksi lastensuojelua ja erityisopetusta tuottavaksi palveluksi. Tavallisesti koulukotisijoitus päättyy viimeistään silloin, kun nuori täyttää 18-vuotta tai on saanut oppivelvollisuuden suoritetun. Koulukodin toimintaa valvovat Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos, Opetushallitus, eduskunnan oikeusasiamies ja sijoituksista päättäneet kunnat.

Lastensuojelun käsikirjan mukaan koulukodin oleelliset rakenteelliset palvelut ovat peruskoulu, osastohoito, erityinen huolenpito, perhekoti, itsenäistymisharjoittelu ja jälkihuolto. Laitosten yhteydessä sijaitsevien peruskoulujen ansiosta jokaiselle nuorelle annetaan mahdollisuus suorittaa oppivelvollisuus loppuun. Osastohoidossa korostetaan kodinomaisuutta, harrastusmahdollisuuksia ja nuoren eheytyksen kannalta tarkoituksenmukaisia toimenpiteitä. Jokaisella nuorella on oma huone yksityisyyden turvaamiseksi, mutta toisaalta halutaan korostaa yhteisöllisyyttä ja perhekeskeisyyttä. Nuorille tarjotaan tarvittaessa perusterveydenhuollon ohella psykiatrisia palveluita. Erityinen huolenpito tapahtuu niille erikseen varatuilla osastoilla, joissa valvonta ja henkilöstölliset resurssit ovat kattavampia kuin normaaleissa osastoissa. Erityisen huolenpidon osastojen

tarkoitus on katkaista nuoren rikos- tai päihdekierre tai muu vakavasti nuoren henkeä, terveyttä ja kehitystä vaarantava käyttäytyminen. Sijoitus erityisen huolenpidon osastolla kestää korkeintaan 90 vuorokautta. Nuorille ja heidän huoltajilleen tarkoitetut perhekodit sijaitsevat koulukodin yhteydessä. Pitkiin sijoituksiin sopivilla perhekodeilla on käytössään koko koulukotitoiminnan tuki. Itsenäistymisharjoittelu on tarkoitettu alle 18-vuotiaille nuorille, jotka täysi-ikäisyyden kynnyksellä valmistautuvat elämään koulukodin ulkopuolella. Itsenäistyvä nuori saattaa esimerkiksi asua erillään muista nuorista omissa yksioissaan ja heille tarjotaan vaihtelevasti suurempaa itsemääräämisoikeutta muihin nuoriin nähden. Jälkihuolto on tarkoitettu yli 18-vuotiaille ja jo koulukodin ulkopuolella eläville nuorille. Tukea voidaan tarjota esimerkiksi asumiseen ja taloudelliseen tilanteeseen liittyvissä ongelmissa (Lastensuojelun käsikirja, THL).

2000-luvun koulukodit ovat suurempia kuin edellisinä vuosikymmeninä ja niiden voi sanoa edustavan niin sanottua suuren laitoksen ideaa. (Pösö 2004, 38) Suuressa laitoksessa ajatellaan olevan paremmat mahdollisuudet järjestää eriytyneitä hoitomuotoja ja -yksiköitä monipuolistuneiden palvelutarpeiden toteuttamiseksi. Usein koulukodit sijaitsevat syrjäisessä paikassa, lähimmät kaupungit ja kauppakeskukset ovat vähintään muutaman kilometrin päässä. Syrjäisyys saattaa johtua paitsi historiallisesta sattumasta - koulukoti on rakennettu sellaiselle paikalle, jonka läheisyyteen ei ole syntynyt suurta asutusta tai myymälöitä - myös tiedostetusta asiasta, että nuorille on haluttu tarjota mahdollisuus irrottautua aikaisemmasta elämänpiiristä. (emt. 2004, 38)

Nykyään koulukodit ovat jakautuneet useaan eri taloon, joissa kussakin on tilaa noin viidelle nuorelle. Osastoiksi kutsutuissa tiloissa on muun muassa oleskelutiloja, keittiö, peseytymistilat ja henkilökunnan kanslia. Osastoista on pyritty tekemään kodinomaisia ja persoonallisia vastakohtana laitospäiväkodin mallille, jossa pitkän käytävän päässä sijaitsee samanlaisia steriileitä huoneita. Osastot ovat enemmän tai vähemmän riippumattomia ja itsenäisiä myös hallinnoltaan, joten niiden toimintakulttuurit saattavat vaihdella runsaasti jopa saman koulukodin sisällä. (emt. 2004, 39)

Merkittävä osa koulukotinuorista asuu perhekodeissa, joissa on tavallisesti noin 3-5 nuorta perhekotipitäjäperheen lisäksi. Luonnollisesti kuri ja toimintaperiaatteet vaihtelevat suuresti perhekotien välillä. Joko koulukodin välittömässä läheisyydessä tai muutaman kilometrin päässä sijaitsevat perhekodit edustavat voimakkaasti 1980-luvulla alkanutta kodinomaisuuden

korostamista ja niiden voi katsoa operoivan laitoshoidon ja perinteisen perhehoidon välimaastossa. (emt. 2004, 39-40.)

1990-luvulla perustettiin joihinkin koulukoteihin päihdehoitoyksiköiden lisäksi niin sanottuja lähihoitoyksiköjä, joissa asuu kussakin noin 4-6 nuorta omissa huoneissaan (Pösö 2004, 40). Lähihoitoyksiköissä nuoria kontrolloidaan tavanomaista enemmän muun muassa henkilökunnan suuren määrän, liikkumis- ja tilarajoitusten sekä kameravalvonnan avulla. Kiinteästi *erityisen huolenpidon* ajattelumalliin liittyvien lähihoitoyksiköjen toiminta on saanut runsaasti kritiikkiä esimerkiksi lasten oikeuksien loukkaamisesta, mutta samalla kiitosta siitä, että lähellä nuoria toimivat aikuiset luovat vahvaa turvallisuuden tunnetta. (emt 2004, 40)

Koulukotien koulurakennukset eivät välttämättä ole kovin suuria ja luokat, opettajanhuoneet ja muut tilat lomittuvat toisiinsa. Tietokone- ja teknisten töiden luokat tosin ovat yleensä lukkojen takana. Harrastustiloja, muun muassa kuntosali, musiikkihuone ja käsityötila, esiintyy koulukodeissa vaihtelevasti. Muita koulukodeille tyypillisiä tiloja piha-alueiden lisäksi ovat putkaksikin kutsuttu eristämishuone, nuorten itsenäistymisen tueksi tarkoitettut asunnot, hallintotilat ja ruokala (emt. 2004, 41).

Kussakin koulukodissa on useita kymmeniä virkoja. Hallintohenkilökunnan, ohjaajien, opettajien ja koulunkäynninohjaajien ohella koulukodeissa työskentelee nykyään lukuisia erityistyöntekijöitä kuten lääkäreitä, psykologeja, erikoissairaanhoidajia ja perhetyöntekijöitä, joilta edellytetään lainmukaista kelpoisuutta. Lisäksi koulukodissa on töissä esimerkiksi kiinteistönhoitajia ja kokkeja. Esimerkiksi puutarhanhoitoon erikoistuneiden ammattilaisten määrä on vähentynyt ulkoistamisen ja koulukotinuorten työnteon myötä. Aiempiin vuosikymmeniin nähden henkilökuntarakenne on muuttunut myös siten, että määräaikaishuoneet ja sijaisuudet ovat yleistyneet runsaasti eivätkä pitkät koulukotiurat ole enää yleisiä. Varsinaisten laitoshenkilöstön lisäksi koulukotinuorten kanssa on vaihtelevissa määrin tekemisissä koulukodin ulkopuolella esimerkiksi sosiaalityöntekijöitä sekä päihde- ja mielenterveystyöntekijöitä (emt. 2004, 46.)

2.4. Koulukodin nuoret

Koulukodeissa asuu hyvin eritaustaisia nuoria, mikä asettaa runsaasti haasteita laitoksille. Toiminnan kehittämisen ja tuloksellisuuden kannalta on tärkeää pyrkiä selvittämään,

minkälaisia nuoria koulukodissa on ja miksi he ovat sinne joutuneet. Samalla saatetaan estää mahdolliset sijoitukset, jotka eivät ole tarkoituksenmukaisia.

Limingan koulutuskeskuksen pitkäaikainen johtaja ja koulukoteihin liittyvää tutkimustyötä tehnyt dosentti Manu Kitinoja on tutkinut vuosina 1996 ja 2000 koulukotiin sijoitettujen lasten taustoja asiakirjojen ja dokumenttien avulla (2004, 97-116). Asiakirjatutkimuksessaan Kitinoja on eritellyt kolme mahdollista lapsityyppiä: *erittäin pitkän tuloreitin lapset*, *pitkän tuloreitin lapset* ja *lyhyen tuloreitin lapset*. Lisäksi hän on määritellyt käsitteen *yhdistetty lapsityyppi*, jonka tarkoitus on kuvata fiktiivistä, tyypillistä koulukotinuorta.

Erittäin pitkän tuloreitin ja pitkän tuloreitin lapsille – jotka Kitinoja tavallaan yhdistää tutkimuksessaan – on tyypillistä jo varhain, alle kymmenenvuotiaina alkaneet lastensuojelulliset interventiot ja sijoitukset muihin laitoksiin ennen koulukotia. Edellä mainituilla lapsityypeillä ilmenee myös eniten ongelmia muun muassa perhesuhteissa. *Lyhyen tuloreitin lapsille* on tyypillistä, että lastensuojelulliset toimenpiteet ovat alkaneet verrattain myöhään ja heille koulukoti on ensimmäinen kodin ulkopuolinen sijoituspaikka. Kitinojan tutkimuksen henkilöistä *erittäin pitkän tuloreitin ja pitkän tuloreitin lapsien* osuus on vajaat 65 prosenttia, *lyhyen tuloreitin lapsien* reilut 35 prosenttia. (emt. 2004, 97-116.)

Vaikka koulukoteihin sijoitettujen nuorten taustat vaihtelevat, Kitinoja löysi tutkimuksessa myös selkeitä yhteisiä piirteitä, jotka koskevat käytännössä jokaista nuorta. Merkittävimmät yhteneväiset syyt koulukotisijoituksille ovat ongelmat koulunkäynnissä, vanhempien voimattomuus, rajattomuus ja avohuollon tukitoimien riittämättömyys. (emt. 2004, 97-116.)

Kitinojan määrittelemä *yhdistetty lapsityyppi*, esimerkkilapsi, on siis kiteytys tyypillisimmistä koulukotinuorten piirteistä. ”Hän” on Kitinojan mukaan Suomessa syntynyt poika, jonka on koulukotiin sijoittanut yli 15000 asukkaan kunta. Koulun hän on aloittanut joko 7-vuotiaana tai saanut siihen lykkäystä. Suurella todennäköisyydellä hän on jäänyt luokalleen ja/tai saanut erityisopetusta. Hänen keskiarvonsa ala-asteen arvosanoissa on noin 6 ja poissaoloja on kertynyt huomattavasti keskimääräistä enemmän. Koulukotiin hänet on sijoitettu yläasteiässä, tarkemmin sanottuna 15-vuotiaana. Sijoitus kestää puolitoista vuotta. (emt. 2004, 97-116.)

Häneen ja hänen perheeseensä on kohdistettu neljä avohuollollista tukitoimenpidettä (ei psykiatrisia palveluita) sekä huostaanotto (vähintään yksi sijoitus kodin ulkopuolelle) ennen koulukotisijoitusta. Koulukotisijoituksen syyt ovat olleet moninaiset. Selvästi suurimmaksi osaksi pääasialliset ongelmat liittyvät häneen itseensä; hänellä ilmenee normaalista

poikkeavaa käyttäytymistä, päihdeidenkäyttöä ja kouluvaikeuksia. Toisaalta hänellä on vaikeuksia myös perheessä. Tyypillisimmät koti- ja perheongelmat ovat vanhempien puutteelliset kasvatustaidot, yleisen kasvatusilmapiirin kyseenalaisuus, välinpitämättömyys, turvattomuus ja päihdeongelmat. (emt. 97-116.)

Koulukodin päätavoitteet esimerkkilapsen sosiaalistamisessa liittyvät koulunkäyntiin ja rajojen asettamiseen. Artikkelissaan Kitinoja kuitenkin muistuttaa, että siinä missä aiempien vuosikymmenien koulukotinuoria – lähinnä poikia – saattoi luonnehtia ”kunnon konniksi” ja ”reiluiksi rikollisiksi”, nykyaikana monet koulukotiin sijoitetut nuoret ovat hyvin moniongelmaisia (emt. 2004, 97-116). ”Huonotapaisuuden” ja koulupinnauksen oheen on tullut runsaasti vakavia päihde- ja mielenterveysongelmia, mitä todistaa myös Pirjo Lehti-Salon väitöskirja (2011), jonka mukaan koulukotiin sijoitetuista nuorista peräti 89 prosenttia on saanut elämänsä aikana psykiatrisen diagnoosin. Toisaalta on muistettava, että menneiden vuosikymmenien mielenterveyspalvelujen kattavuutta, diagnostisia kriteereitä ja yleistä asenneilmapiiriä ei voi verrata nykypäivään. Mielenterveysongelmia on varmasti ollut ennenkin, mutta niitä ei ole noteerattu samalla tavalla kuin tänä päivänä.

3. Osallisuus ja kuuleminen lastensuojelutyössä

3.1. Lapsikeskeinen ajattelutapa osallisuuden ja kuulemisen pohjana

Lastensuojelussa yleisenä käytäntönä oli pitkään perhekeskeinen toimintaideologia, jossa apu lapselle kohdistettiin vanhempien kautta ilman, että lasta välttämättä kuunneltiin lainkaan (esim. Hurtig, 2003). Perhekeskeisyyden ja lapsikeskeisyyden raja on häilyvä, eikä ole määriteltävissä selkeää rajaa, milloin suomalaisessa lastensuojeluperinteessä siirryttiin edellisestä jälkimmäiseen. Esimerkiksi Bardyn (1996) mukaan lapsikeskeisen ideologian ilmauksia esiintyi jo 1970-luvulla ja yhteiskuntatieteellisen lapsitutkimuksen läpimurron myötä 1980-luvulla koko lapsikäsitys muuttui ratkaisevasti. Lasta ei enää nähty pelkkänä toiminnan kohteena vaan aktiivisena toimijana, jolla voi mahdollisesti olla sellaista tietoa, jota kellään muulla ei voi olla (esim. Bardy, 2001). Kuitenkin vielä 1990-luvulla kritisoitiin laajasti lapsen sivuuttamista lastensuojelussa (esim. Mäenpää ja Törrönen, 1995).

Merkittäviä pyrkimyksiä parantaa lasten ja nuorten osallisuutta olivat vuosituhansien taitteessa laaditut useat hankkeet lapsikeskeisyyden käytännön tavoitteista ja

toimintaperiaatteista lastensuojelutyössä (esim. Ervasti & Tulensalo 2006). Myös lastensuojelulakia on ajan saatossa muutettu aiempaa lapsikeskeisemmäksi. Kaikesta huolimatta lapsen asemasta sekä osallisuuden laadusta ja määrästä keskustellaan edelleen ja toisaalta lastensuojelua on kritisoitu myös liian lapsikeskeiseksi. Argumentteina on muun muassa ollut vanhempien liiallinen sivuuttaminen sekä se, etteivät lapset välttämättä ymmärrä omaa parastaan.

Ervasti ja Tulensalo (2006, 28) esittävät hankkeessa lapsikeskeisyyden ydinasioita, joita ovat muun muassa lapsen pitäminen työskentelyn ensisijaisena asiakkaana ja avun saajana, työskenteleminen lapsen kanssa prosessien kaikissa eri vaiheissa sekä se, ettei lapsen odoteta käyttäytyvän aikuisten tavoin vaan vuorovaikutusta käydään lapselle ominaisin tavoin. Edellä mainitussa hankkeessa sekä esimerkiksi lapsikeskeisen tilannearvion käsikirjassa annetaan myös hyvin konkreettisia muutosehdotuksia lapsikeskeiseen lastensuojeluun. Ehdotukset koskevat kuitenkin etupäässä lastensuojelun avohuoltoa, joten en avaa niitä tässä kohtaa tarkemmin. Lapsikeskeisen toimintaideologian tavoitteet koskevat myös koulukotinuorten kanssa tekemisissä olevia sosiaalityöntekijöitä sekä itse koulukodin työntekijöitä, mutta koulukotien yhteydessä lapsikeskeisyydestä ei erikseen ole juurikaan puhuttu.

3.2. Osallisuuden ja kuulemisen käsitteet lainsäädännössä ja teoriakirjallisuudessa

Vuonna 1991 Suomi ratifioi maailman laajimman ihmisoikeussopimuksen, yleissopimuksen lasten oikeuksista. Sopimuksen kahdestoista artikla velvoittaa valtiot takaamaan lapsen oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja lapsen oikeuden ilmaista omat näkemyksensä iän ja kehitysasteensa edellyttämällä tavalla.

YK:n sopimus on otettu hyvin huomioon niin Suomen perustuslaissa kuin erikseen lastensuojelulaissa. Perustuslaissa (731/1999 6§) painotetaan lasten yksilöllistä ja tasa-arvoista kohtelua sekä oikeutta vaikuttaa itseään koskevaan päätöksentekoon. Lastensuojelulaki (417/2007) velvoittaa lasten aktiiviseen huomioonottamiseen koko lastensuojeluprosessin ajan. Lain mukaan lasta on myös tavattava henkilökohtaisesti, hänen kanssaan on keskusteltava ja suunnitelmat on laadittava yhteistyössä hänen kanssaan. Osallisuudessa ja kuulluksi tulemisessa on otettava huomioon myös yksilölliset tekijät: jotkut lapset tarvitsevat enemmän keskustelua ja kuuntelua kuin toiset.

Lastensuojelulaissa (esim. 434/2003, 20§, 21§ ja 34§) lapsen kuuleminen ja osallisuus on määritelty tarkemmin. Lakipykälien mukaan 12-vuotta täyttäneelle lapselle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ja 12-vuotta täyttäneellä lapsella on huoltajien ohella oikeus käyttää puhevaltaa itseään koskevissa asioissa. Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ilman, että tästä aiheutuisi tarpeettomasti haittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden läheisten ihmisten suhteille. Mielipiteen selvittämisessä tai kuulemisessa lapselle ei saa antaa sellaisia tietoja, jotka voisivat jotenkin vaarantaa lapsen kehitystä tai etua. Lapsen mielipiteen selvittämisen tapa ja sisältö on myös kirjattava asiakirjoihin. Lapsen mielipide voidaan jättää selvittämättä vain, jos se vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos se on muutoin ilmeisen tarpeetonta.

Lakitekstien ohella osallisuuden ja kuulluksi tulemisen termejä viljellään runsaasti niin arkikielessä, yhteiskunnallisessa keskustelussa, virallisissa asiakirjoissa kuin tieteellisissä tutkimuksissakin. Aina käsitteitä ei vaivauduta määrittelemään kovin tarkasti tai edes erottelamaan osallisuutta ja kuulemista toisistaan. Käsitteiden määrittelemisen tyhjentävästi on toki hyvin vaikeaa ja usein on ehkä uskottu, että termit jo itsessään herättävät lukijoille ja kuulijoille riittävän selkeitä mielikuvia. Osallisuuden ja kuulemisen käsitteiden kriittinen tarkastelu ja niiden erottaminen runsaasta yhtäläisyydestä huolimatta toisistaan on kuitenkin tärkeää sekä viranomaisille, tutkijoille että käytännön lastensuojelutyötä tekeville henkilöille, jotta niiden moninaiset ulottuvuudet ja vivahteet aukeaisivat mahdollisimman hyvin. Tarkastelu kannattaa, vaikkei olekaan yhtä oikeaa tapaa määritellä termejä. Kuulluksi tuleminen ja varsinkin osallisuus ovat termejä, joita käytetään nykyisin hyvin laajasti yhteiskunnallisissa keskusteluissa, mutta tässä kohtaa keskitytään käsitteiden tarkasteluun pääasiassa lastensuojelukontekstissa.

Esimerkiksi Gretscher (2008) muistuttaa, että osallisuutta voidaan määritellä sekä yhteiskunnan rakenteiden kautta että yksilön kokemuksena. Hän kuvailee osallisuutta termeillä *voimaantuminen* ja *valtautuminen*, joista ensiksi mainitulla tarkoitetaan tunnetta ja jälkimmäisenä mainitulla pystymistä. Samoilla linjoilla on esim. Törrönen (2001, 53), jonka mukaan osallisuus on tunnetta ja toimintaa. Oranen (2008, 9) puolestaan muistuttaa, että osallisuuden toteutumiseksi vaaditaan vastavuoroista toimintaa. Esimerkiksi kuulluksi tuleminen vaatii sekä aktiivisuutta yksilöltä että yksilön huomioon ottamista toisten taholta. Nivala (2010, 19) on hyvin huomioinut osallisuuden syvälliset ulottuvuudet esittäessään, että lasten osallisuus toteutuu, kun he pääsevät osallistumaan tietynlaiseen toimintaan

tietynlaisessa ilmapiirissä. Nivala siis muistuttaa, että pelkkä ulkokohtainen osallistuminen ei riitä vaan lapsen täytyy tuntea pystyvänsä ilmaisemaan itseään suotuisissa olosuhteissa.

Osallisuutta lastensuojelukentällä on kuvattu usein porras- ja tikapuumallien avulla (esim. Liisa Horelli 1994, 39). Porras- ja tikapuumalleja on kritisoitu muun muassa siksi, että osallisuus määritellään ulkoapäin ja lasten yksilölliset kokemukset sivuutetaan ikään kuin osallisuuden kokemukset lisääntyisivät automaattisesti, kun siirrytään alemmalta portaalta ylöspäin. Yksi kriitikoista on Nigel Thomas, joka on lähestynyt osallisuuden käsitettä esimerkiksi Horellia lapsikeskeisemmin mahdollisuuksien käsitteen avulla. Hän on eritellyt (2002, 174-177) kuusi eri osallisuuden ulottuvuutta, jotka ovat mahdollisuus osallistua – tai olla osallistumatta - mahdollisuus saada tietoa itseään koskevista asioista, mahdollisuus vaikuttaa päätöksentekoprosessiin, mahdollisuus ilmaista itseään haluamallaan tavalla, mahdollisuus saada apua ja tukea itsensä ilmaisemiseen ja mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin. Thomasin mallin ansioita ovat ainakin pyrkimys soveltaa osallisuuden käsitettä käytännön lastensuojelutyöhön sekä lasten yksilöllisyyden korostaminen. Thomasin mallia osallisuuden kuvaajana ovat hyödyntäneet laajasti niin tutkijat kuin viranomaisetkin.

Thomas on yhdessä Perky-Smithin kanssa (2010, 356-358) avannut vielä edellä mainittua moniulotteisemmin osallisuuden käsitettä lastensuojelutyössä seitsemän avaimen periaatteella. Ensimmäisessä avaimessa kuvataan osallisuutta itsessään ja termin yleinen määrittäminen myönnetään vaikeaksi. Perky-Smithin ja Thomasin mukaan osallisuudella voidaan tarkoittaa suppeasti vain tietynlaista osallisuutta tai laajasti kaikenlaista arkipäiväistä osallistumista. Tutkijat korostavat, että osallisuutta ei ole vain mukanaolo varsinaisissa päätöksentekoprosesseissa vaan myös monenlainen toiminta ja osallistuminen epävirallisissakin puitteissa. Toisen avaimen ydinajatus on problematisoida käsitteiden *osallisuus* ja *suojelu* ristiriitaisuutta. Perky-Smithin ja Thomasin mukaan kyseiset käsitteet ovat toisensa poissulkevia ja liian usein suojeluun vetoamalla lastensuojeluammattilaiset kaventavat osallistumisen mahdollisuuksia, koska pelkäävät lasten osallisuuden nousun tuomia arvaamattomia seurauksia. Kolmannessa avaimessa käsitellään lapsen oman äänen kuulemistä. Tutkijat muistuttavat, että muodollisesti on helppoa tarjota puheenvuoro lapselle, mutta vaikeampi todella kuunnella, mitä lapsi haluaa sanoa. Aidon kuulemisen toteutumiseen ei riitä lakipykälien noudattaminen vaan lastensuojeluammattilaisten yksilöllisillä kyvyillä, arvovalinnoilla ja perehtyneisyydellä on kuulluksi tulemisessa ratkaiseva merkitys.

Neljännessä avaimessa kyseenalaistetaan instituutioita, byrokratiaa ja lastensuojeluyhteisöjä. Perky-Smith ja Thomas kritisoivat, että lastensuojeluinstituutioiden toimintamallit ovat aikuisten luomia eikä lapsilla ole riittävästi mahdollisuuksia osallistua viralliseen päätöksentekoon. Tutkijat esittävätkin, että aikuisten luomaa raskasta byrokratiaa olisi karsittava ja suosittava enemmän lapsille ominaisia toimintamalleja. Viidennessä avaimessa jatketaan samoilla linjoilla korostamalla lasten päämääriä ja autonomiaa. Perky-Smith ja Thomas toivovat, että lapsille annettaisiin mahdollisuus itse suunnitella, rakentaa ja toteuttaa omia päämääriään sen sijaan, että aikuiset aina ”osoittavat polun”, jota kulkea. Kuudennessa avaimessa tutkijat haluavat, että lastensuojeluammattilaiset arvioisivat kriittisesti erilaisten osallistumisprosessien kaikki vaiheet vaihtoehtona yleiselle käytännölle, jossa huomioidaan vain lopputulos. Seitsemäs ja tärkein avain korostaa aikuisten vastuuta lapsen osallisuuden toteutumisessa. Vaikka Perky-Smith ja Thomas arvostavat ja määrittävät osallisuutta nimenomaan lapsen ajatusten ja kokemusten kautta, he näkevät, että viime kädessä lastensuojeluammattilaisten panos on ratkaiseva. Heidän mukaansa aikuisten toimintamalleihin vaikuttavat paitsi rakenteet, lait ja yleiset käytännöt, merkittävässä määrin myös yksilölliset ulottuvuudet.

Kuuleminen ei terminä ole saavuttaneet osallisuuden kaltaista suosiota yleiskielessä tai tieteellisessä käsitteenmäärittelyssä, joskin lakitekstissä se huomioidaan kirjaimellisesti erillisenä osa-alueena. Kiteytyneesti ja osuvasti kuulemisen on määritellyt esimerkiksi Turtiainen (2001, 56), jonka mukaan lapsen kuuleminen tarkoittaa, että lapsella on mahdollisuus itse kertoa omin sanoin asioistaan, hänen ajatuksistaan ollaan kiinnostuneita ja häntä arvostetaan. Työntekijöiden pitäisi pyrkiä kuuntelemaan, mitä lapsi todella sanoo eikä vain tyytyä ulkokohtaiseen kuuntelemiseen. Myös yksilölliset erot tulisi ottaa huomioon etenkin erityislasten ja itseilmaisun vaikeuksista kärsivien lasten kohdalla. Morris (1991) muistuttaakin, että esimerkiksi vammaisen lapsen kuuleminen vaatii erityistä osaamista. Yksinkertaistettuna voisi siis sanoa, että kuulluksi tuleminen on osallisuuden piiriin kuuluva ulottuvuus, jonka täysimittainen toteutuminen vaatii kuuntelijalta sekä paneutuvaa asennetta että ammatillista osaamista.

4. Koulukoti lastensuojelututkimuksen marginaalissa

Koulukoti sijoittuu muun muassa kodin, koulun, lastensuojelun ja mielenterveystyön leikkauspisteeseen, joten sitä on mahdollista lähestyä hyvin monista eri näkökulmista. Lastensuojelulaitosten tutkimiseen liitetyt haasteet lienevät ainakin osasy s siihen, että koulukoteja on kuitenkin tutkittu vain vähän (Janhukainen ym. 2004, 8). John F. Curryn (1995) mukaan melko harvalukuiset, lastensuojelulaitoksia koskevat tutkimukset ovat suurimmaksi osaksi käsitelleet nuorten psykopatologista kehitystä ja toisaalta laitoshoidon vaikuttavuutta, kun taas nuorten kokemukset (esim. Teresa O'Neill, 2001, 12) on jätetty sivuosaan.

Sami Kihlman ja Tomi Rautiainen (2010) ovat pro gradu-tutkielmassaan kartoittaneet koulukoteja koskevia suomalaisia tutkimuksia ja väitöskirjoja. Heidän mukaansa varsinaisia tieteellisiä tutkimuksia aiheesta on ilmestynyt hyvin vähän ja niistäkin suurin osa on Stakesin tai Sosiaalhallituksen julkaisemia tai vaihtoehtoisesti koulukodissa työskentelevien henkilöiden tekemiä. Selkeästi koulukodin ulkopuolelta laitosta on lähestynyt vain kourallinen tutkijoita. Toisaalta pro gradu-tasoisia opinnäytetöitä koulukodista on tehty yli sata (Kihlman&Rautiainen 2010, 57).

Tarja Pösön *Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista* (2004) on graduni kannalta yksi tärkeimmistä kotimaisista koulukotitutkimuksista. Pösön etnografinen tutkimus keskittyy siihen, mitä koulukodissa asuminen merkitsee siellä asuvalle nuorelle. Pösö tarkastelee kysymystä lähinnä keskittymällä koulukodin tilallisuuteen ja elämänvaiheluonteeseen. Monista muista koulukotinuorten kokemuksista painottavista tutkimuksista poiketen tutkimuksen pääpaino on nuorten kokemukset koulukodin käytännöistä ja siellä olemisen merkityksistä, vaikka jonkin verran otetaan kantaa myös koulukotinuorten tulevaisuuteen ja sijoitusta edeltävään aikaan.

Tutkimukseni aihetta silmällä pitäen Pösön tutkimuksen kiinnostavimmat havainnot olivat nuorten kokemukset sivuun jäämisestä ja kuulemattomuudesta. Nuorten kertomusten mukaan työntekijät eivät riittävästi ymmärtäneet tai halunneet ymmärtää nuorten tarpeita ja pahimmillaan he haastateltavien mukaan loukkasivat nuoria huumoripitoisella naljailuillaan. Kokemukset yksikkömuotoisista tiloista ja yhdenmukaistavasta toimintaperiaatteista olivat ristiriitaisia: toisaalta nuoret kokivat muiden koulukotinuorten välisen yhteisöllisyyden hyvänä asiana, suuremman painoarvon tuntui saavan yksilöllisyyden sivuuttamisen kokemukset. Erilaiseen kontrolliin ja rajoittamiseen nuoret suhtautuivat joskus positiivisesti

(ne takaavat rajat, rytmin ja rauhoittumisen), joskus negatiivisemmin. Usein sääntöihin suhtauduttiin siten, että asialle ei voi mitään, on vain kestävä ja mukauduttava. Monet nuoret sanoivat ”vetävänsä roolia”, jotta koulukotiaika sujuisi mahdollisimman jouhevasti. Toki koulukotia myös keuhuttiin. Hyviksi asioiksi mainittiin usein muun muassa koulunkäyminen, harrastusmahdollisuudet, yhteinen tekeminen erilaisten ihmisten kanssa, rauhoittuminen ja hyvä ruoka. Pösö (2004, 95) arvelee, että hyvistä asioista olisi mahdollisesti voitu puhua enemmänkin, mikäli laitoskritiikki ei olisi kulttuurisesti luonnollisempaa kuin laitosta koskevat keuhut. Eräs poika mainitsikin (Pösö 2004, 95), että ”kaikkea kritiikkiä ei pidä uskoa, koska monet viihtyvät koulukodissa tosi hyvin.”

Pösöltä on ilmestynyt myös väitöskirja *Kolme koulukotia* (1993), joka sekin perustuu koulukodeissa tehtyyn osallistuvaan havainnointiin, haastatteluihin ja dokumentointeihin. Pösön väitöskirjan pääteemoja ovat pahantapaisuuden ja poikkeavuuden kyseenalaiset määrittelykäytännöt ja niiden vaikutus koulukodeissa annettavaan hoitoon. Graduni kannalta erityisen kiintoisaa väitöskirjassa on muun muassa se, että voimakkaasti nuorten koulukotiaikojen todellisuuteen vaikuttavat kategorisoinnit saatetaan tehdä liian yksisilmäisesti kuulematta koulukotinuoria tarpeeksi ja yrittämättä ymmärtää tarpeeksi todellisuuden monimuotoisuutta. Tutkimuksessa nostetaan esiin myös tosiasia, että erityistyöntekijöillä - jotka usein tuntevat nuorten todellisuuden huonommin kuin omaohjaajat ja joilla ei välttämättä ole omaohjaajiin verrattavaa emotionaalista ulottuvuutta nuoriin - on paljon valtaa päättää koulukotinuoria koskevista asioista.

Nyktään valtion koulukotien toiminnasta vastaava johtaja Matti Salminen (2001) on tutkinut koulukotityön sisältöä monipuolisesti. Yksi osa tutkimusta on haastatteluihin perustuvat nuorten kokemukset. Positiivisista asioista selkeimmin esiin nousivat koulunkäynnin onnistuminen, minkä pohjana olivat muun muassa riittävän verkkainen opiskelutahti ja pienet erityisryhmät, sekä koulukodin runsaat harrastusmahdollisuudet. Hyvin vaihtelevasti suhtauduttiin koulukodin ja vanhempien yhteistyöhön, kurinpidolliseen tarkoituksenmukaisuuteen sekä muihin koulukotinuoriin. Joidenkin mielestä säännöt ja rajoitukset muodostivat kaivattua selkeyttä ja rytmiä, mutta joidenkin mielestä henkilökunta suhtautui tehtäviinsä liian löysästi ja piittaamattomasti. ”Pomottamista” ja kiusaamista esiintyi runsaasti, mutta myös kavereita saatiin ja parhaimmillaan yhteishenki koettiin elintärkeäksi selviytymisen kannalta.

Nuorten haastatteluiden perusteella ongelmallisiksi koettiin muun muassa ulkopuolisuudentunne, joka syntyi siitä, että viranomaiset päättivät liaksi eivätkä ottaneet nuorten käsityksiä riittävän hyvin huomioon. Monille nuorille ei myöskään auennut riittävän hyvin, mitä heille suunnatuilla hoitotavoitteilla oikeasti tarkoitettiin. Vaikka koulukodeista on haluttu nykyään tehdä mahdollisimman kodinomaisia, suurin osa nuorista ei kuitenkaan kokenut koulukotia varsinaiseksi kodiksi.

Salmisen mukaan nuorten vaihteleva suhtautuminen koulukodin käytäntöjen onnistumiseen tukee ennestäänkin ristiriitaisia käsityksiä siitä, mihin suuntaan koulukotikäytäntöjä olisi hyvä viedä. Kenties tärkein avainkysymys tutkimuksen tuloksia tarkastellessa on, pitäisikö koulukotinuorten yksilönvapautta lisätä vai ei. Onko kova kuri enemmän yksilönvapautta ja itsenäistymistä rajoittava ja turhautumista aiheuttava tekijä vai nuorten itsensä parhaaksi muodostettu käytäntö, joka luo turvallisuutta, selkeyttä ja päivärytimiä?

Merja Näsänen ja Marie Rautava (1998) ovat hyvin käytännönläheisesti ja ratkaisukeskeisesti tarkastelleet koulukotioppilaiden näkemyksiä niin huostaanotosta ja sijoituksesta kuin itse koulukotielämästäkin nimenomaan lapsen kuulemisen näkökulmasta. Nuorten haastatteluihin perustuvassa tutkimuksessa kävi ilmi, että lapsen kuulluksi tuleminen on lastensuojelutyössä yleinen tavoite, jota ei aina ole helppo toteuttaa kaivatulla tavalla. Tutkimuksen mukaan vaikeuksia lasten todellisten näkemysten kuulemiseen aiheuttavat muun muassa lasten tai aikuisten kyvyttömyys ilmaista mielipiteitään, puheenaiheiden arkaluontoisuus, lasten impulsiivisuus ja mielialojen vaihtelut, vanhempien aseman ylikorostaminen sekä tosiasia, että koulukodissa ja sosiaalihuollossa työskentelee paljon erilaisia työntekijöitä eikä nuori aina tiedä, kelle pitäisi puhua ongelmistaan. Luottamuksellista ilmapiiriä ei lisää myöskään työntekijöiden runsas vaihtuvuus.

Näsänen ja Rautava esittävät tutkimuksessaan myös konkreettisia muutosehdotuksia lastensuojelukentän eri instanssien toimintakulttuureihin. Koulukotiin pitäisi heidän mukaansa saada enemmän työntekijöitä viettämään aikaa nuorten kanssa. Palkitsemis- ja palautejärjestelmää olisi myös kehitettävä ja monipuolistettava. E erityisen tärkeää lasten kuulluksi tulemiselle hediän mielestään olisi konkretiaan pyrkiminen ja nuorten näkemysten kunnioittaminen heitä itseään koskevissa hoitosuunnitelmissa.

Janhukaisen, Kekonin ja Pösön toimittamassa kirjassa *Nuoruus ja koulukoti* (2004) on runsaasti kiinnostavia artikkeleita, joita käytän tutkielmassani hyväksi. Teoksen johdanto-osuudessa on mielenkiintoista tietoa muun muassa laitostutkimuksen haasteista ja

suomalaisen koulukodin erityispiirteistä. Timo Harrikarin artikkelia suomalaisen koulukodin historiasta käytän pohjana oman tutkielmani lyhyessä koulukotihistoriikissa. Oman aihepiirini kannalta tärkeää antia tarjoaa myös Taru Kekonin Stakesin tutkimukseen pohjautuva kirjoitus *Koulukoti kertomuksena*. Koulukotinuorten haastatteluihin pohjautuva narratiivinen tutkimus antaa sekä metodologiansa että ”tulostensa” ansiosta vaikutteita omalle työlleni. Kirjassa on mielenkiintoista myös Manu Kitinojan väitöskirjaan pohjautuva kirjoitus koulukotioppilaiden tuloreiteistä. Kyseinen kirjoitus tarjoaa perustan oman tutkielmani osioon, jossa käsittelem, minkälaisia ja mistä lähtökohdista ponnistavia nuoria koulukodissa tänä päivänä on.

Koulukotinuorista on tehty mielenkiintoisia väitöskirjoja myös psykologisesta näkökulmasta. Marko Mannisen (2013) ja Pirkko Lehto-Salon (2011) väitöskirjoissa keskitytään vankasti nimenomaan koulukotikäytäntöjen muutospaineisiin, joten ne linkittyvät vahvasti tutkielmani aihepiiriin. Mannisen tutkimuksen tulosten perusteella koulukotiin sijoitettujen nuorten psykiatristen oireiden, tunteiden käsittelyn vaikeuksien sekä neuropsykologisten erityisvaikeuksien tunnistaminen on tärkeää ja ne pitää ottaa huomioon sekä erityisten interventoiden kohdentamisissa että koulukodissa tarjottavan hoidon kokonaisuuden suunnittelussa. Psykiatrian ja nuorisopsykiatrian erikoislääkäri Pirkko Lehto-Salo on tutkinut väitöskirjassaan (2011) koulukoteihin sijoitettujen nuorten selviytymistä mielenterveysongelmien, oppimishäiriöiden ja perheongelmien täyteisestä elämästä ja luonut uudenlaisen hoitotavan näiden nuorten auttamiseksi. Tämä niin sanottu yhteishoitomalli mahdollistaa sellaisen hoitotavan, jossa yhdistyy psykiatrian hoidollinen näkökulma ja laitosten kasvatuksellinen ote. Lehto-Salon mukaan peräti 89 % koulukotinuorista on jossain elämänsä vaiheessa saanut jonkin psykiatrisen diagnoosin.

Koulukotinuorten haastatteluihin perustuvia opinnäytetöitä on tehty useita. Tasoltaan ja käsittelytavaltaan sopivin omaa tutkielmaani silmällä pitäen lienee Sara Lehtimäen (2015) pro gradu koulukotinuorten näkemyksistä hyvästä opettajuudesta. Lehtimäki haastatteli 21:ä nuorta neljästä eri koulukodista kysellen heiltä monipuolisesti opettajuuden ja opetuksen laadusta. Jos – kun – opetusta ja opettajuutta käsitteleviä teemoja nousee nuorten puheissa esiin, Lehtimäen aihetta erittäin kattavasti ruotiva gradu tarjoaa runsaasti kaikupohjaa tutkielmalleni. Kaisa-Elina Hotari (2007) on puolestaan tarkastellut kuulluksi tulemista lastensuojelutyössä. Hotarin gradussa tarkastellaan koulukotiasukkien sijaan lastensuojelun avohuollossa olevien nuorten kertomuksia, mutta näkökulmansa puolesta sillä on runsaasti yhtäläisyyksiä oman graduni kanssa.

Useissa koulukotitutkimuksissa käsitellään lasten kuulemista ja osallisuutta, mutta lähinnä sivujuonteena tai teemana muiden joukossa. Monissa tutkimuksissa ei ole myöskään määritelty kyseisiä termejä tarkkaan tai edes eritelty niitä toisistaan. Toki on otettava huomioon tutkimusten terminologiset valinnat. Todellisuudessa monissa tutkimuksissa käsitellään suuremmin tai epäsuoremmin osallisuuden ja kuulemisen ulottuvuuksia, vaikka erilaisia sanavalintoja käytetäänkin.

Useista suomalaisista koulukotitutkimuksista käy selvästi ilmi, että lasten ja nuorten kuulluksi tulemisessa ja osallisuudessa on parantamisen varaa. Tutkimukset viestittävät selkeästi, että lastensuojelua on syytä kehittää huomattavasti enemmän lapsen osallistumista ja kuulemista tukevaksi. Kriitikistä huolimatta lienee turhan uskaliaasta väittää, että suomalaisessa lastensuojelussa lasten näkemysten huomioon ottaminen olisi suorastaan retuperällä. Tutkimuksissakin on luontevampaa ja houkuttelevampaa päätyä esittämään kritiikkiä ja muutosehdotuksia kuin keskittyä kiittelemään ja todistamaan, että kaikki on hyvin.

Osallisuudessa ja kuulluksi tulemisessa on havaittu puutteita myös yleisesti lastensuojelua käsittelevissä tutkimuksissa. Esimerkiksi Kääriäinen (2006, 53-54) on lastensuojeluasiakirjoja tutkiessaan havainnut, että aktiivisina subjekteina ja tiedontuottajina toimivat lapset ovat asiakirjoissa marginaalissa ja lasten kuulemiset ovat pääasiassa peräisin lakisääteisistä ja työkäytäntöjen määräämistä kuulemistilanteista. Monien muidenkin tutkimusten mukaan lasten osallisuutta ja kuulemista on lastensuojelutyössä laiminlyöty. Ritala-Koskisen (2001) mukaan lastensuojelussa on yleisesti ottaen aliarvioitu lapsen kykyä toimia oman elämänsä asiantuntijana. Kähkönen (1995) puolestaan väittää, että lastenkodissa elävien lasten tilanteet välittyvät sosiaalityöntekijöille pääasiassa työntekijöiden ja sijaisvanhempien kautta eikä lasten itsensä kertomana. Toimiva lastensuojelu – raportissa (2012) otetaan kantaa kenties yleisimpään lastensuojelussa mainittuun ongelmaan eli työntekijöiden ajan puutteeseen. Raportin mukaan esimerkiksi lastensuojelussa työskentelevät henkilöt eivät ehdi kuulla lasta itse vaan kysyvät muilta henkilöiltä lapsen asioista.

Pääpiirteissään tutkimukset ja kartoitukset lapsen osallisuudesta ja kuulemisesta lastensuojelussa ovat hyvin kriittisiä työntekijöitä ja käytäntöjä kohtaan. Eskonen ym. (2006, 26) kuitenkin muistuttavat, ettei lapsen kuuleminen ja kokonaisvaltainen huomioon ottaminen ole aina helppoa. Lastensuojelun ammattilaisten mielestä esimerkiksi sosiaalityön menetelmät, lapsen edun määrittämisen vaikeudet, resurssipula, byrokratia ja lasten kehityksellinen erilaisuus asettavat runsaasti haasteita kohdata lapsi parhaalla mahdollisella

tavalla. Lisäksi lapsuuskäsité ja lapsen asema yhteiskunnassa ovat ulottuvuuksia, joiden tulkinnat vaihtelevat ajasta, instituutioista ja muista konsepteista riippuen. Ei ole absoluuttista mittaria määrittämään ja ohjeistamaan, mikä olisi lapselle parasta.

5. Tutkimusasetelma

5.1. Tutkimusongelma ja teoreettinen viitekehys

Gradussani selvitän koulukotinuorten yksityishaastattelujen avulla heidän osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksiaan. Kartoitan siis kokemuksia vain nuorten itsensä näkökulmasta. Olen pyrkinyt siihen, että tarkastelen nimenomaan nuorten puheita heidän omakohtaisista kokemuksistaan ja jätän vähemmälle huomiolle nuorten kertomukset, joissa puhutaan osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta turhan yleisluontoisesti tai ”huhupuheiden” innoittamana. En keskity tarkastelemaan pelkästään fyysisesti koulukotiympäristön sisällä toimivien aikuistyöntekijöiden roolia osallisuuden ja kuulemisen toteutumisessa vaan tutkimukseni tavoittaa myös monet koulukodin ulkopuolella nuorten kanssa toimivat tahot, kuten sosiaalityöntekijät sekä päihde- ja mielenterveystyöntekijät. Osaltaan myös lomat koulukodin ulkopuolella kuuluvat tämän tutkimuksen piiriin, koska laitoksen säännöt määrittävät tiettyyn pisteeseen saakka myös nuorten vapaa-aikaa. Kriteerinä on siis tarkastella haastatteluaihana koulukodissa asuvien henkilöiden kokemuksia osallisuudesta koulukotisijoituksen aikana. Tutkimuksessani ei siis käsitellä osallisuutta ja kuulemistä esimerkiksi avohuollossa ennen koulukotisijoitusta eikä toisaalta sijoituksen jälkeen.

Kuten edellä on mainittu, ei ole yhtä oikeaa tapaa määritellä osallisuuden ja kuulluksi tulemisen käsitteitä tarkasti. Omassa tutkimuksessani tukeudun osaltaan edellä esitettyihin (ks.3.2) – etenkin Perky-Smithin ja Thomaksen – osallisuuden ja kuulluksi tulemisen määritelmiin. En kuitenkaan absoluuttisesti sitoudu mihinkään tiettyihin osallisuuden ja kuulluksi tulemisen teoreettisiin selitysmalleihin, koska tämä kaventaisi liiaksi tulkintahorisonttiani eikä tämä olisi tarkkaan ottaen edes mahdollista. Viime kädessä minun on itse käytännössä osoitettava, mitä osallisuudella ja kuulluksi tulemisella tutkimuksessani tarkoitan ja minkälaisen ulottuvuuskatsion kuuluvan niiden piiriin, koska tässäkin kohtaa teorian ja reaalielämä eivät kohtaa aivan saumattomasti. Teorioiden avulla ymmärrykseni osallisuuden ja kuulluksi tulemisen erilaisista vivahteista on laajentunut, mutta tässä yhteydessä myös niin sanotulle arkijärjelle ja henkilökohtaisille tulkinnoille on

annettava sijansa. En voi täsmällisesti selittää tai perustella, mitkä ulottuvuudet olen sisällyttänyt osallisuuden ja kuulluksi tulemisen viitekehykseen ja miksi. Yleisesti voin kuitenkin sanoa, että hyvin suuren osan koulukotielämään kuuluvasta todellisuudesta olen tulkinut linkittyvän vähintään epäsuorasti nuorten osallisuuteen ja kuulluksi tulemiseen. Tässä kohtaa huomautan myös, että tutkimuksessani toistuvasti esiintyviä termejä, kuten *vaikutusvaltaa*, *omatoimisuutta* ja *itsemääräämisoikeutta*, käytän toisinaan lähes osallisuuden ja kuulluksi tulemisen synonyymeinä ja toisinaan niiden tarkempina ilmenemismuotoina. Kyseinen ratkaisu vähentää tautologiaa ja valottaa asioita yksityiskohtaisemmin.

Tutkimuksen teoreettisen viitekehyksen tarjoaa Perky-Smithin ja Thomasin (2010) laatimaa osallisuuden seitsemää avainta (ks.3.2), joissa myös kuulluksi tuleminen on huomioitu laajasti. Avaimien avulla Perky-Smith ja Thomas pyrkivät määrittämään käsitteitä monivivahteisesti, esittämään mittareita osallisuuden kokemusten arviointiin sekä antamaan käytännön neuvoja, jotta osallisuus ja kuulluksi tuleminen lisääntyisivät lastensuojelutyössä. Monipuolisuuden, käytännönläheisyyden, rohkean kantaaottavuuden ja lapsikeskeisyyden vuoksi käytän heidän esittämäänsä seitsemää avainta apuna tutkielmani tulosten analysoinnissa. Arvioin, kuinka hyvin osallisuuden avainten periaatteet toteutuvat koulukodin arjessa nuorten kokemusten perusteella.

Toiston ja epärelevanttiuden välttämiseksi olen hivenen tiivistänyt Perky-Smithin ja Thomaksen määrittelemiä avaimia ja muokannut sanavalintoja. Kolmannen avaimen (ks. 3.2) jätän itsenäisenä kappaleena pois, koska nuoren oman äänen todellinen kuuleminen kulkee vahvana juonteena kaikissa osa-alueissa ja lisäksi sitä korostetaan erityisesti laajaa osallisuutta käsittelevässä kappaleessa. Kuudennessa avaimessa käsiteltävän ulottuvuuden - kehotuksen arvioida erikseen jokaista työvaihetta eikä pelkästään lopputulosta – jätän kokonaan pois, koska kyseinen seikka tuntuu liian kaukaiselta nuorten kokemusmaailmaa silmällä pitäen. Aihe on varmasti tärkeä, mutta se sopii paremmin hieman toisen tyyppiin tutkimukseen. Seitsemännen avaimen puolestaan tulkitsen gradussani siten, että korostan rakenteellisten toimintamallien ja aikuisten henkilökohtaisten ulottuvuuksien suhdetta. Käytännössä temantisoin tulokset seuraavasti:

1. Laajan osallisuuden toteutuminen
2. Osallisuus ja suojeleideologia
3. Institutionaaliset toimintamallit ja nuorille ominaiset toimintamallit

4. Nuorten osallisuus oman tulevaisuuden suunnittelussa

5. Työntekijöiden yksilölliset ominaisuudet ja rakenteelliset toimintamallit

Ensimmäisessä osa-alueessa käsitelen osallisuutta yleisesti ja korostan esimerkiksi sitä, että kokevatko nuoret olevansa osallisia virallisten kuulemistilanteiden ohella myös kaikenlaisissa epävirallisissakin yhteyksissä. Ensimmäisessä avaimessa käsitellään myös laajaan osallisuuteen kiinteästi linkittyvää nuoren oman äänen todellista kuulemistä suhteessa asetusten noudattamisesta kumpuavaan ulkokohtaiseen kuuntelemiseen. Toisessa osa-alueessa analysoidaan kahta merkittävää lastensuojelun virallisiin tavoitteisiin kuuluvaa ulottuvuutta, suojeluperiaatetta ja nuorten osallisuutta, jotka ovat ainakin osittain ristiriidassa keskenään. Kolmannessa avaimessa käsitellään aikuisten luomien instituutioiden ja koulukotinuorten välisten toimintamallien merkittävää erilaisuutta ja neljännessä pohditaan sitä, miten nuoret kokevat voivansa vaikuttaa koulukotiaikana omaan koulukodin jälkeiseen tulevaisuuteensa. Viidennessä avaimessa käsitellään sitä, missä määrin aikuistyöntekijät pystyvät henkilökohtaisten ominaisuuksiensa ja toimintamalliensa avulla vaikuttamaan asioihin yli rakenteellisiksi muodostuneiden, enemmän tai vähemmän muodollisten ammattikäytäntöjen.

Pääasiallinen ja spesifi tutkimuskysymykseni on pohtia, millaisia osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksia nuorilla on. Analysoin tuloksia Perky-Smithin ja Thomaksen määrittämien osallisuuden avainten avulla. Lisäksi suhteutan saamiani tuloksia aiemmin ilmestyneisiin suomalaisiin tutkimuksiin, pohdin jatkotutkimuksen tarvetta sekä esitän nuorten haastattelujen pohjalta käytännöllisiä muutosehdotuksia koulukodin toimintamalleihin.

5.2. Aineisto

Suulliseen teemahaastatteluun perustuvassa tiedonhankinnassa on puutteensa ja etunsa. Haastattelutilanne on enemmän tai vähemmän keinotekoinen eikä tilaa välttämättä kovin paljoa anneta haastateltavan non-verbaaliselle viestimiselle. Esimerkiksi Kuuri ja Ulvinen (2002) muistuttavat, että tutkijan valitsemat metodit, käsitteet ja sanavalinnat vaikuttavat enemmän tai vähemmän kuvaan, joka nuoresta tutkimuksen kautta rakentuu.

Pösön (2004, 30) mukaan yliopistosta koulukotiin saapuva haastattelija voi saada koulukodin kaltaisessa ympäristössä myös runsaasti epäluottamusta osakseen. Tutkijaa voidaan pitää

vieraana, ulkopuolisena tai jopa pelottavana henkilönä, joka ei puhu samaa kieltä. Tutkija voi persoonallaan, asenteellaan ja valitsemillaan kysymyksillä ohjata haastattelua suuntaan, jossa nuoresta ei saa paljoa irti. Pösö (2004, 30) myös muistuttaa, että haastateltavan laitos tavalla tai toisella vaikuttaa haastattelutilanteeseen. Nuorten kertomuksiin saattaa vaikuttaa oletukset siitä, mitä he ajattelevat laitoksen henkilökunnan tai toisten nuorten haluavan sinun vastata kysymyksiin. Englantilaisia lastensuojelulaitoksia tutkineiden David Berrigden ja Isabella Brodienkin (1998, 25) mielestä lasten laitosten tutkiminen on sosiaalitutkimuksen yksi vaikeimmista ja sensitiivisimmistä aiheista. Heidän mukaansa lastensuojelulaitoksissa ollaan tekemisissä erityisen vaikeiden asioiden ja kokemusten parissa ja tutkija voi horjuttaa sekä lasten että laitoksen työntekijöiden tasapainoa.

Toisaalta kahdenkeskiset haastattelusessiot voivat parhaimmillaan muistuttaa vapaata ja luontevaa jutustelua, mikäli tutkija onnistuu saavuttamaan haastateltavien luottamuksen, jonka aikana koulukodin nuoret voivat tuntea voivansa puhua vapaasti yksilöllisesti ja rehellisesti todellisista kokemuksistaan. On toisaalta hyvä muistaa, että varsinkin kiusallisten kokemusten avoin käsittely saattaa yhtä hyvin vapauttaa kuin haavoittaakin nuorta. Joka tapauksessa saattaa keskustelusta seurata demokraattinen jossa tutkijan ja tutkittavan väliset etukäteisasetelmat voivat hyvällä tavalla murtua (Miller & Glassner, 1997).

Haastattelin kahdessa suomalaisessa koulukodissa yhteensä seitsemää 14-17-vuotiasta nuorta, viittä tyttöä ja kahta poikaa. Nuoret osallistuivat tutkimukseen täysin vapaaehtoisesti minun ja koulukotien yhdessä toteuttamien rekrytointitoimien jälkeen. Haastattelupyyntöpaperien ohella nuorille annettiin lupahakemus, jonka alle 18-vuotiaiden nuorten huoltajien oli allekirjoitettava.

Kerroin haastattelun alussa taustani ja tavoitteeni sekä mainitsin tutkimukseni pyrkimyksestä anonyymiyteen, hienotunteisuuteen ja aiheen mahdollisen arkaluontoisuuden huomioon ottamiseen. Toin myös ilmi, että kiinnitän huomiota ainoastaan nuorten puheisiin, en eleisiin, taukoihin tai muihin non-verbaalisiin aspekteihin. Toisessa koulukodissa haastattelut suoritettiin nuorten vapaa-ajanviettohuoneessa, toisessa työntekijöiden kahvihuoneessa. Haastattelutilojen erilaisuudesta huolimatta en havainnut eroja nuorten habituksessa tai puheissa. Kaikki haastattelut olivat kahdenkeskisiä, tauottomia ja kestivät noin kahdestakymmenestä minuutista yli tuntiin. Valtaosa haastatteluista kesti noin neljäkymmentäviisi minuuttia. Arkipäivinä aamupäivän ja alkuillan välissä haastattelemilleni nuorille annoin kullekin palkkioksi karkkipussin.

Ensimmäistä haastattelua tehdessäni huomasin, että ennakoita lukkoon lyödyistä kysymyksistä oli luovuttava, koska tarkasti muotoilemani kysymykset tuottivat lyhyitä vastauksia ja aavistuksen jännitteistä ilmapiiriä. Keinovalikoimikseni muotoutuivat vapaamuotoinen jutustelu, spontaanit jatkokysymykset ja vapaat assosiaatiot. Suunnittelemani puolistrukturoitu haastattelukäytäntö korvautui mallilla, joka muistutti avointa teemahaastattelua. Rentoa ja luottamuksellista ilmapiiriä pyrin vahvistamaan myös satunnaisilla aiheesta poikkeamisilla, autoritäärisestä roolista pidättäytymisellä ja korvaamalla akateeminen terminologia yleiskielisillä ilmaisuilla. Aivan kuten Miller ja Glassner (1997) ilmaisivat, ”etukäteisasetelmat hyvällä tavalla murtuivat” haastattelutilanteissa. Jälkikäteen ajateltuna haastattelurakenteen muuttuminen ei ollut lainkaan huono asia. Pääpiirteissään alun perin tärkeäksi määrittelemäni teemat pysyivät keskiössä, mutta vapaamuotoisemman haastattelumallin ansiosta esiin tuli myös sellaisia aspekteja, joita en haastattelukysymyksiä laatiessani osannut ottaa huomioon. Esimerkiksi Hirsijärven ja Hurmeen (2010, 47-48) mukaan teemahaastattelun ansioita on nimenomaan tutkittavan oman äänen korostuminen strukturoituihin malleihin verrattuna. Silti keskeisistä teemoista ei tarvitse luopua eikä kaikkia haastateltavien puheita tarvitse noteerata itse tutkimuksessa.

Konkreettisesti haastattelut etenivät siten, että annoin nuorten aluksi kertoa vapaamuotoisesti, mitä huonoja ja hyviä puolia koulukodista tulee mieleen. Tarpeen mukaan tein tarkentavia kysymyksiä siten, että mahdollisimman suuri osa koulukodin todellisuudesta, kuten opettajista, opettajuudesta, kurista, henkilökunnasta, päihde- ja mielenterveyspalveluista ja kodinomaisuudesta ensisijaisesti kuulluksi tulemisen kontekstissa tulisi käsitellyksi. Lopuksi utelin nuorilta parannusehdotuksia käytäntöihin.

Edellä mainitut Pösön (2004, 30) sekä Millerin ja Glassnerin (1997, 99-112) kirjoitukset toimivat hyvänä valmistautumisapuna kokemiini haasteisiin. Etukäteen minua mietitytti myös tosiasia, että koulukoteihin sijoitetaan kaikkein vaikeahoitoisimpina pidettyjä nuoria. Huoli oli turha, sain haastatella seitsemää hyvin käyttäytyvää ja varsin kypsän oloista nuorta, joita ei habituksen perusteella voinut mitenkään olettaa olevan jotenkin erityisen ”vaikeahoitoisia.” Minkäänlaista kapinamieltä tai epäkunnioittavaa käytöstä en yhdessäkään haastattelutilanteissa havainnut ja kaiken lisäksi jokainen nuori avautui haastatteluissa varsin kiitettävästi. Hyvin karkeasti voisin jakaa haastateltavat vastausten perusteella kolmeen eri ryhmään. Muutamalle nuorelle haastattelutilanne vaikutti olevan piristävä poikkeama koulukodin arjesta ja koin edustavani heille turvallista aikuista, jolle on vapauttavaa kertoa vaikeistakin asioista. Joillekin nuorille haastattelutilanne tuntui puolestaan olevan arkinen

velvollisuus muiden joukossa, joka hoidetaan sovitusti ja kunnollisesti, mutta ilman suuria negatiivisia tai positiivisia emootioita. Lisäksi varsinkin yhden haastateltavan kohdalla puheiden silmiinpistävä korrektiisuus ja varovaisuus saivat pohtimaan, yrittikö hän mahdollisesti ”pelata varman päälle” ja välttää ”hankalan tapauksen” leiman.

Nuorten puheet vaikuttivat avoimilta, aidoilta ja värikkäiltä eikä mikään viitannut siihen, että olisin läsnäolollani tai kysymyksilläni aiheuttanut nuorille ainakaan merkittäviä ikäviä tuntemuksia. Omasta mielestäni onnistuin myös vähintään kohtalaisen hyvin välttämään Pösön (2004, 30) sekä Berrigden ja Brodien (1998, 25) mainitsemat, nuorten laitostutkimuksiin mahdollisesti liittyvät ongelmat. Lopulta en kuitenkaan voi tietää, miten nuoret todellisuudessa reagoivat ja kuinka paljon koulukodin käytännöt, nuorten traumaattiset kokemukset tai pelot leimautumisesta ja haastattelussa lausuttujen puheiden leviämisestä vaikuttivat nuorten puheisiin. On hyvä tiedostaa, ettei koulukotinuorten välttämättä ole syytä olettaa itsestään selvästi ymmärtäneen erityistä rooliani. Lukuisat lastensuojelukentän ammattilaiset ja muut tuntemattomat aikuiset ovat haastatelleet nuoria heidän lyhyen elämänsä aikana. On helppo ymmärtää, ettei lopputyötä yliopistoon tekevä muukalainen välttämättä ole nuorten silmissä merkittävästi edellä mainitusta joukosta poikkeava aikuinen, vaikka vakuuttaakin haastattelun olevan anonymi ja luottamuksellinen. Tässä kohtaa on kuitenkin huomautettava, että eräs faktinen tosiasia jakoi haastattelemani nuoret kahteen eri joukkoon. Osalle nuorista olin täysin tuntematon, mutta osalle jo entuudestaan tuttu ohjaajasijaisuuteni ja työharjoitteluni johdosta. Tämä on varmasti vaikuttanut haastatteluihin, vaikka ilmiselviä eroja en havainnutkaan itselleni tuttujen ja tuntemattomien tutkittavien kertomuksissa ja käyttäytymisessä.

Kriittisesti voi suhtautua myös tutkimusjoukon koostumukseen. Ensinnäkin, tutkimusjoukko (7) oli verrattain pieni. Puolustukseksi on sanottava, että laadullisissa tutkimuksissa ei ole tarkoitus tuottaa tilastollisia yleistyksiä ja kuten esimerkiksi Silverman (2010, 194) sanoo, haastateltavien määrää oleellisempaa on se, että tutkittavilla on runsaasti kokemuseräistä tietoa tutkittavista asioista. Toiseksi, vapaaehtoisuuden voi olettaa karsineen tutkimusjoukosta tutkimuksellisesti kiinnostavia nuoria. Tämän seikan todellisia vaikutuksia voidaan vain arvailla. Kolmanneksi, seitsemästä haastattelemastani nuoresta viisi oli tyttöjä, vaikka koulukoteihin on perinteisesti sijoitettu enemmän poikia kuin tyttöjä. Vaikka tyttöjen ja poikien välisten kertomusten erot eivät olleet väkivaltakokemuksia lukuun ottamatta kovin merkittäviä eikä sukupuoli ole suuressa roolissa gradussani, on tutkimusjoukon

sukupuolijakauma ainakin mahdollista nähdä ”vääristyneenä” ja sitä kautta ongelmallisena. Itse en sitä kovin ongelmalliseksi koe.

On siis aivan turha kuvitella, että haastattelujen avulla saan esiin lähellekään kaikkea kiinnostavaa koulukotinuorten kokemusten monenkirjavasta todellisuudesta. Sellainen ei tosin ole ollut tavoitteenakaan vaan tarkoitukseni on nostaa esiin oleellisia ja merkittäviä ulottuvuuksia seitsemän haastateltavan kokemuksista.

5.3. Tutkimusmenetelmät

Aineiston analyysimetodini on laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysi ei niinkään ole yhtenäinen metodi vaan sen avulla voidaan tarkastella monenlaisia tutkimuksia, myös kvalitatiivisia (Tuomi & Sarajärvi, 2009). Laadullisessa tutkimuksessa puhutaan usein sisällön luokittelusta (emt. 2009, 93). Tässä tutkimuksessa sisällönanalyysi tarkoittaa tekstin muotoon muutetun aineiston tekstianalyysyä.

Laadullisen sisällönanalyysin tieteellisyydestä on esitetty kritiikkiä. Esimerkiksi Hannu Ruonavaaran (2001) mielestä monia laadullisia tutkimuksia ei voi tiukasti erottaa esimerkiksi tutkivasta journalismista. Jaber.F. Gubrium ja James A. Holstein (1997) puolestaan muistuttavat, että analyysit kertomuksista ovat enemmän tai vähemmän keinotekoisia konstruktioita, jotka kulloinenkin tutkija itse rakentaa. Tulokset olisivat aina hieman erilaisia toisten tutkijoiden kohdalla. Kyseiset ongelmat koskevat kuitenkin kaikkia – etenkin laadullisia – tutkimuksia. Rakentavaksi koen suhtautua dilemmaan Barry Glassnerin ja Julia Loughlinin (1987) esittämällä tavalla: heidän mukaansa haastatteluissa ja niistä tehdyissä tulkinnoissa ei koskaan päästä aukottomaan totuuteen, mutta ne kertovat kuitenkin jotain siitä, mitä reaalielämässä tapahtuu. Tässä tutkielmassa tukeudun myös Stanley Cohenin (2001) esittämään ajatukseen laadullisen analyysin riskinotosta. Hänen mukaansa virheellinen tulkinta on vähemmän paha asia kuin varovaisuussyistä johtuva merkittävän asian sivuuttaminen

Narratiivista tutkimussuuntausta en voi tyystin sivuuttaa tutkimuksessani. Narratiivinen tutkimusote (Esim. Heikkinen, 2001) on lähtökohdiltaan sosiaalis-konstruktivistinen, eli sosiaalisten, ajallisten ja paikallisten konseptien ajatellaan synnyttävän kertomuksia, joiden avulla ihmiset ilmentävät käsityksiään itsestään ja ulkomaailmasta. Sekä tieteen sisällä että laajemminkin yhteiskunnassa kertomuksellisuutta ja äänen antamista marginaalisiksi koetuille

ryhmille – erityisesti juuri lapsille - on alettu arvostaa aiempaa enemmän. Nuorten kokemuksia tarkastellut Päivi Känkänen (2004, 214-233) kuitenkin muistuttaa, että kokemukset eivät helposti taivu sanoiksi, mikä tässäkin tutkimuksessa on hyvä pitää mielessä.

Tarkoitukseni ei kuitenkaan ole analysoida syvällisesti esimerkiksi kertomusten rakenteita tai kielellisiä merkityksenantoprosesseja. Tutkimuksessani pääpaino ei ole tarkastella, ”miten puhutaan” vaan ”mitä puhutaan”, joskin todellisuudessa näitä kahta käsitettä ei voi tiukasti erottaa toisistaan. Toisaalta on pidettävä mielessä, että kertomusten suhde ”todellisuuteen” on aina jännitteinen. Lähdän omassa tutkielmassani liikkeelle siitä, että en kerro totuutta koulukodista vaan pyrin mahdollisimman totuudenmukaisesti kertomaan aineistoni puitteissa totuuden koulukodista kerrotuista kokemuksista.

5.4. Tutkimusetiikka

Viime aikoina käyttäytymis- ja yhteiskuntatieteissä lasten ja nuorten tutkimuksiin liittyviä eettisiä ohjeita on pyritty tarkentamaan, koska toisaalta ohjeistukset ovat luotu pitkälti lääketieteellisen tutkimuksen tarpeisiin ja toisaalta ohjeistukset ovat olleet hyvin epäyhtenäisiä (Mäkelä, 2010). Vuonna 2010 julkaistiin Suomen ensimmäinen pelkästään lasten tutkimisen eettisiin kysymyksiin keskittyvä *Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* (Lagström ym. toim). Teoksessa tuodaan esiin, että lasten osallisuuden kannustaminen ja suojeleideologia ovat ristiriitaisia ulottuvuuksia, jotka mietityttävät paljon eettisiä kysymyksiä pohtivia tutkijoita. Toisaalta tutkimusten kontrollia on pyritty tiukentamaan lasten varjelemiseksi, toisaalta lapset on haluttu nähdä itsenäisinä toimijoina, joita ei tarvitse eikä saakaan suojella liikaa. Kuitenkin Lagström ym. (2010,73) muistuttavat, että lasten tutkimuksissa on erityisen tarkasti mietittävä haittojen ja hyötyjen suhdetta. Lapsia ei saisi pitää pelkkinä koekaniineina vaan tutkimusten tulisi jotenkin hyödyttää heitä.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta julkaisi 2009 teoksen *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi* (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Esityksen ansiosta eri yliopistoihin perustettiin tutkimuseettisiä toimikuntia ja yliopistot sitoutuivat noudattamaan teoksen ohjeita. Uusista ohjeistuksista ja näkemyksistä huolimatta lasten tutkimusten eettinen problematiikka ei ole hävinnyt. Tutkimuseettisen toimikunnan esittelemissä ihmistieteiden etiikan kolmessa perusperiaatissa – tutkittavan

itseään määräämisoikeuden kunnioittamisessa, vahingoittamisen välttämässä sekä yksityisyydessä ja tietosuojassa – eniten epäselvyyksiä tuntuu aiheuttavan suhtautuminen alaikäisiin tutkittaviin. Neuvottelukunnan ohjeissa myönnetään asian hankaluus ja toivotaan tarkempia juridisia ratkaisuja. Lakitekstissä ovat tällä hetkellä rinnakkain esimerkiksi lasten itseään määräämisoikeuden kunnioittaminen (YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 12 artikla) ja huoltaja oikeus päättää lastaan koskevista asioista (lastenhuoltolaki 361/1983 41§) eikä aina ole suinkaan selvää, tarvitaanko tutkimuslupa nuoren lisäksi myös huoltajalta. Yleisten ohjeiden mukaisesti alle 15-vuotiaan nuoren huoltajalta ei tarvitse kysyä lupaa, mikäli sitä ei tutkimuseettisesti koeta relevantiksi (tällaisessa tapauksessa on kuitenkin pyydettävä eettinen ennakoarviointi). Todellisuudessa ei luonnollisestikaan ole selkeitä rajoja, milloin huoltajan lupa olisi eettisesti perusteltua ja milloin ei.

Eritasoisten tutkimuseettisten instanssien ja tutkijoiden lisäksi sekä nuorilla, heidän huoltajillaan, nuorten kanssa työskentelevillä henkilöillä sekä vaikkapa graduohjaajalla voi olla keskenään hyvinkin erilaisia näkemyksiä eettisistä periaatteista ja lupakysymyksistä. Viime kädessä tutkimuksen tekijän sensitiivisyydellä on suuri merkitys, koska eettiset ohjeet eivät ole automaattisesti siirrettävissä käytäntöön.

Lähtökohtaisesti koulukotinuoria on hankala pitää tutkimuseettisesti kaikkein helpoimpana tutkimusjoukkona. Kuten Berridge ja Brodie (1998) mainitsevat, laisten laitosten tutkimisessa voi tulla vastaan erityisen vaikeita asioita, jotka koskettavat niin lapsia itseään, henkilökuntaa kuin tutkijaakin. Lehto-Salo (2011) puolestaan väittää, että 89 % koulukotinuorista on saanut elämänsä aikana jonkin psykiatrisen diagnoosin. Kaiken lisäksi haastateltavat edustavat ikäkautta, joka ei välttämättä ole kaikkein helpoin, joten eettistä sensitiivisyyttä tarvitaan runsaasti.

Omassa tutkimuksessani noudatin itsestään selviä eettisiä ohjeistuksia esimerkiksi hankkimalla haastatelluilta tutkimusluvan, korostamalla tutkimukseen osallistumisen vapaaehtoisuutta, kertomalla heille kattavasti tutkimukseni keinoista ja tarkoituksista sekä turvaamalla haastateltavien anonymiteetin. Lopulta päädyin varmuuden vuoksi ratkaisuun olla käyttämättä nuorista minkäänlaisia tunnistetietoja, en edes ikää tai sukupuolta. Varmuuden vuoksi en käytä myöskään muutettuja nimiä tai numeroituja haastateltavia, koska anonymiteetti vaarantuisi ainakin teoreettisesti, jos tutkimuksesta olisi mahdollista konstruoida yksittäisten nuorten haastatteluita.

Selviä eettisiä ohjeita ei siis ole sen suhteen, onko yli 15-vuotiaiden tutkittavien huoltajalta tarpeellista saada virallinen siunaus. Tämä asia ratkesi kuitenkin osaltani helposti, koska kummankin koulukodin henkilökunta halusi luvat myös vanhemmilta.

Edellä mainittuihin, tutkimuseettisen toimikunnan määrittämiin ihmistieteiden eettisyyden kolmeen periaatteeseen suhteutettuna koen onnistuneeni erinomaisen hyvin itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen ja yksityisyyden suojaamisen suhteen. Sen sijaan minun on viime kädessä mahdotonta arvioida absoluuttisesti, missä määrin onnistuin vahingon aiheuttamisen välttämässä. Haastatteluissa nousi esiin vaikeita asioita, mutta pyrin tarkoituksella välttämään hyvin arkaluontoisia ja henkilökohtaisia kysymyksiä. Tässä kohtaa on hyvä muistaa, ettei kyseinen taktiikani välttämättä ollut itsestään selvästi paras ratkaisu. Kuten edellä on mainittu, liiallinen varovaisuus voi johtaa sekä tutkittavien omaehtoisuuden väheksymiseen että tärkeiden teemojen poisjääntiin.

En havainnut, että olisin ainakaan itsestään selvästi aiheuttanut kenellekään ikäviä tunteita, mutta haastateltavien todellisista reaktioista ja haastattelujen mahdollisista kauaskantoisista seurauksista en tietenkään voi olla tietoinen. Rohkenen kuitenkin esittää henkilökohtaisiin tulkintoihini ja joihinkin nauhoitettujen haastattelujen ulkopuolella tulleisiin nuorten kommentteihin perustuvan arvaukseni, jonka mukaan haastattelutilanteet tarjosivat nuorille ennemminkin voimaantumisen ja kuulluksi tulemisen kokemuksia kuin henkistä kärsimystä. Ainakin joidenkin nuorten kohdalla saattoi olla hyvinkin vapauttavaa saada puhua suunsa puhtaaksi tarvitsematta pelätä, että heidän sanomisiaan käytettäisiin jollain tavalla heitä vastaan.

Eriyisiä haasteita tutkimukseni eettisyydelle asettaa kenttätyökokemukseni koulukodista. Puolen vuoden aikana minulle kehittyi monenlaisia omia näkemyksiä eri asioista, joita oli kiusaus hyödyntää tutkimuksessani. Viime kädessä minun on täytynyt olla erityisen tarkkana, että olen keskittynyt nimenomaan nuorten haastatteluissa esiin nousseisiin kertomuksiin silloinkin, kun olen tiennyt nuorten puhuneen asioista hieman eri tavalla haastattelujen ulkopuolella tai heidän yleisen käyttäytymisen on voinut tulkita kertomuksista eriäväksi. Yhtä kaikki, ristiriidat haastatteluissa kerrottujen kertomusten ja haastattelujen ulkopuolisen käyttäytymisen välillä olivat triviaaleja eikä kyseisen asian pohtiminen sinänsä edes kuulu tähän tutkimukseen.

6. Osallisuuden ulottuvuudet

Analysoin nuorten kertomuksia osallisuudesta ja kuulluksi tulemisesta Perky-Smithin ja Thomasin (2010) määrittelemien avaimien avulla. Mukautin heidän seitsemän osallisuuden avaintaan (ks. 3.2) tarkoituksenmukaisuussyistä viideksi ulottuvuudeksi, jotka ovat *laajan osallisuuden toteutuminen, osallisuus ja suojeluideologia, institutionaaliset toimintamallit ja nuorille ominaiset toimintamallit, nuorten osallisuus oman tulevaisuuden suunnittelussa sekä työntekijöiden yksilölliset ominaisuudet ja rakenteelliset toimintamallit*. Käsittelen kutakin osa-aluetta omissa alaluvuissaan. Ensimmäisessä alaluvussa johdattelen ja määrittelen laajasti osallisuutta ja kuulluksi tulemistä ja muissa kappaleissa pureudun tarkemmin erilaisiin yksityiskohtaisiin ulottuvuuksiin.

6.1. Laajan osallisuuden toteutuminen

Nuorten kertomusten perusteella Perky-Smithin ja Thomasin (2010) määrittämä laaja osallisuus toteutuu puutteellisesti koulukodin arjessa. Nuorten oman äänen kuuleminen, päätäntävaltaan kannustaminen ja kommunikointiin aktivoiminen ovat ulottuvuuksia, joissa ilmenee runsaasti parantamisen varaa koulukodin henkilökunnalla.

Haastattelujen pohjalta nuoria kuunnellaan virallisissa kuulemistilanteissa - kuten neuvotteluissa, joissa on mukana muun muassa nuori, nuoren vanhempia, omaohjaaja ja sosiaalityöntekijä - mutta sekään ei välttämättä tarkoita, että puheille annettaisiin paljoa painoarvoa. Koulukoti-instituutiossa tunnutaan ainakin tiettyyn pisteeseen saakka kuviteltavan, ettei nuorilla voi olla aikuisiin verrattavaa uskottavuutta. Koulukotinuorten mukaan heidän alhainen ikänsä tuntuu toisinaan olevan yksi syy sivuuttaa heidän mielipiteensä: ”jos aikuisen ja nuoren sana on vastakkain ni aina aikuista uskotaan... sit ku on jotain nelkyt ni sit uskotaan.”

Tässä kohtaa saamillani tuloksilla oli yhteneväisyyttä esimerkiksi Kääriäisen (2006) ja Ritala-Koskisen (2001) havaintoihin, joiden mukaan lapset ja nuorten ovat omaa elämäänsä koskevassa tiedontuotannossa jätetty tylysti marginaaliin. Haastattelujen mukaan etenkin sosiaalityöntekijöihin monet nuoret suhtautuivat penseästi:

Jossain raporteis sä saat kyl oman mielipiteen kertoo ja se luetaan mut ei sit sen enempä...ellei oo joku mahtava mielipide ni sitä ei oteta huomioon...

Mä kerroin aika kovii juttui mun asioist...kaikke sellast, mitä sen ois hyvä tietää ni sit se vaan näpytteli samaan aikaan kännykkää... ja leikki et kuuntelee mut ei kuunnellu. Mä kysyinki silt et mitä mä äsken sanoin ni... se ei osannu sanoo mitään.

Osallisuuden kokemuksiin liittyy vahvasti tuntemukset vaikutusmahdollisuuksista. Merkittäviä henkilökohtaisia asioita käsittelevissä palavereissa vaikutusmahdollisuudet tuntuvat olevan hyvin puutteellisia, mutta näkemykset eroavat siinä, kuunnellaanko nuoria yleisissä koulukotielämää määrittävissä käytänteissä. Muun muassa harrastusmahdollisuuksien suhteen vapauksia haastattelujen perusteella annetaan, mutta jo päätettyjä asioita ei ilmeisesti kovin helposti nuorten kritiikinkään perusteella muuteta:

Mut sit ei voi tehdä valitusta opettajist tai ohjaajist ni vaiks ne menis ylemmil tahoil ni ei ne voi uskoo et ohjaajat tai opettajat tekis virheit, ei ne voi vaan uskoo, se on oikeesti yks iso juttu... et nuoret ei voi tehdä asialle mitään...

Pienesti voi vaikuttaa... et lähteekö vaik uimaan ja liikuntajuttuihin voi vaikuttaa et mitä tehään...

Siis parasta tääl on ollu se, et on saanu harrastaa ja vaikuttaa, mitä tekee vapaa-ajal...

Kuten esimerkiksi Näsäsen ja Rautavan (1998) tutkimuksessa, myös graduni tuloksissa laajan osallisuuden toteutumisessa työntekijöiden henkilökohtainen aktiivisuus nuorten kanssa kommunikoimisessa koetaan erittäin keskeiseksi. Nuorten mukaan ohjaajat voisivat jalkautua toimistostaan useammin nuorten pariin muutenkin kuin muodollisissa ja ”virallisissa” asioissa. Nuorten mukaan työntekijöiden aktiivisuus vaikuttaisi yleiseen ilmapiiriin positiivisesti ja sillä olisi vaikutust myös esimerkiksi karkumatkojen ennaltaehkäisyyn, koska ”hatkoihin on joku syy aina.” Erään nuoren mielestä aloite kommunikaation suhteen kuuluu ensisijaisesti aikuisille, mutta toisen nuoren mielestä työntekijöiden aktiivisuus voi joissakin tapauksissa muuttua häiritseväksi:

Just ku on toi maanantaikerho tai ihan vaan juttelee tai tekee jotain ohjaajien kans...et haluun et aikuset tekis aloitteen jutteluun vaik sohvalla vaik nuorel oliski kännykkä kädes et jos on yksinäistä ni voi tulla outo filis jos itte joutuu tekee aloitteen...mut ei välttämät huoneeseen tartte tulla et jos vaikka kuuntelen musiikkii koval ni sit mä haluun kuunnella ja kyl mun ilmeest näkee haluiks mä jutella...

Voitii kysellään kaikilta koko ajan.. se on usein ihan ok mut sit on semmosii ohjaajii et ne juoksee sun peräs ja kyselee koko ajan...

Nuorten kokemukset erosivat sen suhteen, kuinka helposti lähestyttäviä aikuiset ovat. Pääsääntöisesti nuoret kokivat, että aikuisten puoleen voi kääntyä monenlaisissa asioissa, joskin vastaanotto riippuu paljolti kunkin aikuisen henkilökohtaisista ominaisuuksista. Erään nuoren kohdalla luottamus aikuisia kohtaan oli kuitenkin saanut merkittäviä säröjä:

Tääl henkilökunta niinku oikeesti välttää et oli asia mikä tahansa ni tääl voi mennä puhumaan ja... et ne auttaa...kaikki mikä painaa mieltä voi puhua et se on se avoimuus.... melkeen jokaselle pystyy puhumaan mut on toki semmosii mitkä ei niinku oo semmosii vanhempihahmoja...

Voihan niil mennä juttelee ja kyl ne usein jotain vastaa mut miten ne vastaa ja ottaa sut niinku vastaan ni siin on suuria eroja...

Ja sit ei oikeen saa niihin luottamusta koska kaikki mitä sä sanot niille kirjataan ylös ni... jos on niinku vaikka jotain juttui mitkä pelottaa tai ulkopuolel tapahtuu jotain ni ei oikein voi kertoa koska siit voi tulla seuraamuksii ja siitki voi tulla seuraamuksii jos ei kerro... et ku tääl arjes ne on ainoit aikuisii eikä niihin oikeen synny luottamusta ni tulee vaan mieleen et kelle sitä sit kertois... et nuoret käy tän ulkopuolella yleensä puhumassa tääl nuorisopolil... mut sit sielläki on se vaitiolovelvollisuus et vaik sä puhut siellä jotain ni se ei vaikuta mitenkään täällä oloon...

Parannusehdotukset osallisuuden suhteen liittyvät useinmiten vapaa-ajan lisäämiseen, aktiviteettien monipuolistumiseen, ulkoilumahdollisuuksien laajentamiseen, lomien pidentämiseen sekä kommunikaatioteknologian käyttöoikeuksien kasvattamiseen. Kuten käytännössä kaikissa aikaisemmissakin suomalaistutkimuksissa (esim. Näsänen & Rautava, 1998), erääksi toistuvaksi syyksi ongelmiin osoittautui ohjaajien liian vähäinen määrä:

Siis meit pidetään tääl vähä niinku isoi koirii, jotka ei saa tarpeeks liikuntaa...mut lakisääteisetkään ulkoilut ei aina onnistu, jos ohjaajil ei oo aikaa...

Pitäs olla enemmän valinnanvaraa kerhojen suhteen et ei aina niit samoja...et liian vähän ohjaajii, siin on suurin syy...

Muutammat nuoret tosin myönsivät, että osallisuuden parantamisessa omalla panoksellakin on merkitystä. Heidän mukaan aikuisetkin ovat vain ihmisiä, joiden

kommunikaatioaktiivisuuteen vaikuttaa selkeästi esimerkiksi se, kuinka helposti lähestyttävänä he nuoria pitävät. Oman panoksen merkitys olisi kuitenkin entistäkin suurempi, jos vapautta olisi enemmän. Samalla eräs nuori kaipasi lisää päätäntävaltaa myös vanhemmille. Hän epäili, että hänen omat näkemyksensä tulisivat paremmin työntekijöiden ymmärrettäviksi ja hyväksyttävämmiksi, jos hänen äitinsä esittäisi niitä.

Yleisesti ottaen nuoret kokivat, että laaja osallisuus toteutuu huomattavasti paremmin muiden nuorten kanssa kuin suhteessa työntekijöihin ja aikuisten ylläpitämiin instituutioihin. Pienet yhteenotot nuorten välillä osoittautuivat melko yleisiksi, mutta pohjimmiltaan yhteenkuuluvuuden tunne osoittautui vahvemmaksi kuin keskinäinen eripura. Suurin osa kertoi joutuneensa koulukotisijoituksen alussa kiusatuksi, mutta saavuttaneensa ajan myötä vähintään tyydyttävän aseman nuorten keskinäisissä yhteisöissä:

Poikaporukas saan kyl ääneni kuuluviin...

Mä oon vähän niinku liideri tääl...mua kuunnellaan...

Toiset nuoret on parasta tääl...Tääl on paljo samanhenkisii tyypei et varmaa ollaan frendeii viel sillonki ku päästään tääl pois...mähän tunnen hirveest porukkaa muistaki laitoksist...

Kaikki eivät kuitenkaan olleet ainakaan täysin tyytyväisiä osallisuuteensa nuorten ryhmissä. Jotkut nuoret kertoivat, että heidät oli tarkoituksella erotettu toisilla osastoilla asuvista kavereistaan, koska heidän pelättiin suunnittelevan keskenään ”pahojaan.” Asialla on kuitenkin toinen puoli. Asiasta päättävien aikuisten olisi ehkä syytä miettiä, pitäisikö ominaisuuksiltaan erilaisten nuorten ryhmäyttämisiä ja sijoituksia eri osastoihin harkita tarkemmin, jotta edellytykset osallisuuden kokemuksille olisivat paremmat. Lisäksi eräs nuori ilmensi kertomuksellaan aiemmin mainitun sosiologi Vesa Puurosen (Yle uutiset, 11.2.2015) huolta siitä, että koulukodit ovat vankilan tavoin ”rikollisuuden ja pahatapaisuuden korkeakouluja”:

...On mua kiusattu vieläki, vaik oon ollu jo yli vuoden tääl...Mul ei oo varsinaisii kaverei tääl...en mä halua puhuu siit sen enempää...Toisel osastol olis parempii kavereita mut niitten kans ei oikeen ehi hirveesti olla tekemisis...

Tääl on niinku kaikenlaisii nuorii...sit on semmosii jotka vetää vaiks huumei ja ei voi tulla kouluun ku on joku oikeudenkäynti menos et tääl on niinku niin eri maailmast...et voisii

sanoo et itel ei olis mitään tietoo mistään huumeitten eri nimityksist jos en olis täällä...ja sit tääl on jotain tosi pelottavii tyypei...

6.2. Osallisuus ja suojeluideologia

Suomessa lastensuojelun virallisiin tavoitteisiin kuuluu lakisääteisestiki kaksi ulottuvuutta, osallisuus ja suojele (Lastensuojelulaki 2007/417), jotka osaltaan saattavat olla ristiriidassa keskenään. Lastensuojelu nimenäkin viittaa siihen, että aikuistyöntekijät pyrkivät suojelemaan lapsia turvattomuudelta ja haitallisilta vaikutuksilta. Toisaalta viimeisten vuosikymmenien aikana lasten osallisuuden ja kuulemisen eetos on voimistunut (esim. Hurtig, 2003). Bardyn (2013, 67) mukaan lastensuojelukäytännöissä suojele ja osallisuus tulisi nivota yhteen ja asia olisi ymmärrettävä niin, ettei lasta voi suojele, ellei hänen näkemyksiään oteta huomioon häntä itseään koskevissa asioissa.

Pääsääntöisesti nuoret ovat sitä mieltä, että heille pitäisi tarjota suojele ja holhouksen sijasta enemmän vapauksia, itsenäisyyttä ja aktiivista osallisuutta. Toisaalta monet kertoivat ymmärtävänsäkin, että suojelepyrkimyksen taustalla on varmasti hyvä tarkoitus. Kritiikkiä sai etenkin se, ettei vastuuta ja vapautta aina tarjota tasapuolisesti:

Sen mä kyl sanon, et omatoimisuuteen tääl ei kannusteta...käskyjä vaan käskyjen perään...

Halusin et mua kohdeltais enemmän aikuisena et mähän oon itsenäistyvää nuori... mua paapotaan ku vauvaa mut sit kuitenkin mun halutaan olla jossain asiois iso tyttö... ne odottaa mult aikuisen tekemisii mut kohtelee ku pikkulasta...ja sit ihmettelee et miks mä sit käyttäydyn joskus lapsellisesti...

Toisessa koulukodissa vapauksia tuntuu olevan selkeästi enemmän. Kyseisessä laitoksessa nuoret saavat muun muassa viettää aikaa koulukodin ulkopuolella ilman ohjaajia huomattavasti enemmän kuin toisessa koulukodissa. Pääosin nuoret tulkitsevat vapauden hyväksi asiaksi silloinkin, kun kaikki ei mene suunnitellusti:

Koko ajan muuttuu vapaammaks meininki, kohta ei varmaan oo oviakaan täällä...mun mielestä vapaus on hyvä juttu, ei ollenkaan huono...ennen otettiin kännykät pois yöks ni nyt ei niitäkään enää oteta...

Porukka saa lähtee pois täältä ni siel ei oikeestaan koskaan mee kaikki putkeen... joillekin tulee seuraamuksii kute älveäärää (liikkumavapauden rajoitus) mut joilleki ei tuu mitään...mut mikäs siin, kyl tää mulle sopii...

Suojeluun linkittyä usein enemmän tai vähemmän ulottuvuus, jossa jokin toinen henkilö – tässä tapauksessa työntekijät – kuvittelevat tietävänsä, mikä toiselle on parasta. Erityisen usein ja selkeästi haastatteluissa kävi ilmi, että illuusio erehtymättömyydestä on ohjaajien keskuudessa yleinen ominaisuus:

Nää ohjaajat tuntuu tietävän aina kaiken sun elämästä. Miks ees kyselevät joskus ku muka tietää kaiken...

Riippuu kyl ohjaajast mut on paljo sellasii, jotka kuvittelee et ei voi olla vääräs...

Käytännössä monenlaisten suojelupyrkimysten voi nähdä aktualisoituvan säännöissä ja rutiineissa. Haastattelujen perusteella nuoret suhtautuvat vaihtelevasti sääntöjen yleiseen mielekkyyteen. Jotkut linkittävät kurin turvallisuuteen ja tarkoituksenmukaiseen kasvattamiseen kun taas toisten mielestä se on lähinnä ikävää vapauden, osallisuuden ja itsemääräämisoikeuden rajoittamista. Toiset haikailivat entisiin laitoksiin, joissa valvonta oli vähäisempää, toiset taas näkivät nykyisen koulukodin kurin turvallisuutta luovana, arjenhallintaa tukevana ja typerää käytöstä ehkäisevänä. Hyvin samantyyllisesti sääntöihin ja kuriin liittyvä ristiriitaisuus näkyi esimerkiksi Pösön (2004) tutkimuksessa. Lähestulkoon yhtä mieltä oltiin kuitenkin siitä, että vapaata liikkumista sekä koulukodin sisällä että sen ulkopuolella tulisi lisätä jo pelkästään raittiin ilman vuoksi: ”vapaut sais olla enemmän ja päästä aina ulos raittiiseen ilmaan.. et vähä tyhmää kattella ku ekaluokkalaiset painaa missä haluaa ja itte on tääl.” Koulukodin ulkopuolisiin sääntöihin loma-aikoina nuoret puolestaan tuntuvat suhtautuvan yksipuolisen kriittisesti. Kertomuksista käy ilmi todellisuus, jossa koulukodin määräysvalta ulottaa ahdistavat lonkeronsa sinne, minne nuori ikinä meneekään:

Et meil on sääntöi ulkopuolellakin... ja esim yhtään alkoholii ei saa juoda et jos on vaiks juonu puolikkaan siiderin ni sitä ei sais et sitä seulotaan ja jos ne tietää et kaveripiiris on joku ketä vois juoda ni ne voi yrittää rajottaa sen tapaamist et se on niinku inhottavaa...

Et mun mielest ne yrittää liikaa puuttuu asioihi siviilis... mut ei ne sentään voi tulla siviilis siihe ihan viereen kattomaan mut ne voi päättää kaikki kotiintuloajat ja sit kaveritapaamiset pitää päättää erikseen...et sellasel nuorel jolla asiat sujuu ni ne rajotukset pikkuhiljaa poistuu et se on hyvä mut sit mä tiedän semmosii asioit jota mun ei

pitäis tietää et nää ohjaajat valvoo kaikkee Sosiaalist mediaa esim. feisbuukkii et mä en tiedä kuuluuks se niitten toimenkuvaan mut ne valvoo ihan kaikkee...

Useat nuoret kertovat siis ymmärtävänsä, että sääntöjen taustalla saattaa usein olla halu suojella heitä, ja jotkut sanovat kannattavansa sen kaltaista toimintakulttuuria. Toisaalta kaikki nuoret eivät uskoneet, että tiukkojen sääntöjen ja rutiinien pohjavireenä on pyyteetön auttamis- ja suojeluhalu. Suurin osa nuorista ilmensi haastatteluissa tavalla tai toisella, että monille koulukodin työntekijöille työ tarjoaa mahdollisuuden vallan kokemusten pönkittämiseen:

Must tuntuu et moni ohjaaja on valinnu tän työpaikan ihan vaan siks et olis kerranki jotain auktoriteettii et ne roikkuu perässä ja pitää tehdä sitä sun tätä tai ei saa seuraavana päivänä puhelinta...

Jotku miesohjaajat niinku boustaillee...et tuntis ittes kovaks jätkäks ku me totellaa...

Kyl monest tuntuu et tää on vankila ja me ollaan noitten pikkuorjii jotka tekee mitä ne käskee....

Suojelupyrkimys herättää ikäviä tuntemuksia etenkin silloin, kun nuoria yritetään eristää laitoksen sisäisistä tai ulkopuolisista ihmissuhteista. Eräs tyypillinen ja nuorilta kritiikkiä saava keino ihmissuhteiden rajoittamiseen on kommunikaatioteknologian käytön kieltäminen. Tämä saatetaan kokea hyvin vakavana loukkauksena itsemääräämisoikeutta kohtaan. Eräs nuori kuitenkin kertoo, ettei kontaktin estäminen tiettyihin ihmisiin ole aina pahasta, vaikka rajoittaminen joskus tuntuukin hätävarjelen liioittelulta:

Mua on yritetty rajottaa pitämästä yhetyttä ulkomaailmaan... mun entisen poikaystävän kans mä en saanu pitää yhteyttä... mun mielest pitäis saada edes jotain pistää vaikka minuutin puhelu illalla et se et sä et saa laittaa kuukauteen mitään... et ei tiedäyhtään mitä toiselle kuuluu ni sit sä saatat siin epätoivos tehdä jotain tyhmää...kyl mä sain kirjeen sil pistää mut se kulki sit tosi hitaasti...

Ohjaajat ei koskaan tykkää jos tääl on entisii kavereit... ne on yrittäny estää meit (hyvä ystävä) olemast tekemisis tääl... yleensä niille (vanhemmat) saa soittaa mut välil tuntuu et ne yrittää erottaa vanhemmist et se on kyl tuntunu pahalt...

Joitaki suhteita nuorten välil on hyvä rajottaa et uusilki nuoril on aikamoinen kompastuskivi et ku ne halua päästä porukkaan ni ne uskoo mitä muut sanoo et täälläki on

semmosii nuorii jotka osaa tosi hyvin manipuloida et tyyliin ne sanoo et mennään ottaa juoksukaljat et se on joskus hyvä et rajotetaan mut ei aina et joskus rajotetaan vähän turhaan ku ei oikeen tiedetä asioist...

Monien nuorten mielestä holhoaminen ja varovaisuus rajoittavat joskus omaehtoista ja kehittävääkin toimintaa ja saavat pahimmillaan absurdejakin muotoja:

Se on huono, et ei saa tehdä paljon mitää tai käyttää vaiks työkaluja ku ne pelkää, et me satutetaan itemme tai tapetaan joku... Usein se menee niin et jos joku on perseilly ni sit se juttu kielletään kaikilt...

Meil on fyysisyyskielto et ei saa koskee toisii, varsinkin tytöt poikii... ei saa hipastakaan.. tää on mun mielest liian tiukka sääntö... et on semmosiiki et josson ihan vaan kavereita ja laittaa vaiks käden olalle ni siitäki tulee miinuksiin ni se menee vähän överiks välillä...

Suojeluun kiinteästi liittyvä turvallisuus on luonnollisesti ulottuvuus, jota koulukodissakin pyritään vaalimaan ja joka oikein toteutuessaan tuntuu olevan myös nuorten mieleen. Suurimmaksi osaksi nuoret kokevat laitokset turvallisiksi, mutta kertomuksissa on myös pelon ilmaisuja. Varsinaisten fyysisten tappeluiden varalle kaivataan lisää etenkin miesohjaajia, koska kaikkien mielestä ohjaajat eivät kykene takaamaan laitoksen turvallisuutta. Erityisesti nuoret pelkäävät laitoksessa myös ”jengejä”, toisaalta väkivallan uhan ja toisaalta huonojen vaikutteiden saamisen takia.

6.3. Institutionaaliset toimintamallit ja nuorille ominaiset toimintamallit

Lastensuojelutyöntekijöiden lakisääteisesti määriteltyihin arvoihin kuuluu varsinkin nykyään sensitiivisyys nuorten todellisuudelle ja heidän todellisen äänensä kuuleminen ja kunnioittaminen (Lastensuojelulaki 2007/417 20§). Nuorten näkemysten huomioon ottaminen vaatii paitsi oikeanlaista asennetta, myös kapasiteettia ymmärtää nuoria ja heidän toimintatapojaan. Nuoret kertoivatkin haastatteluissa, että uskovat monen aikuistyöntekijän yrittävän ymmärtää heitä – mutta eri asia on, onnistutaanko ymmärtämisessä.

Usean nuoren mielestä aikuistyöntekijöiden ja koulukotinuorien maailmojen välillä vallitsee pääosin syvä kuilu, joka ei suinkaan edesauta nuorten oman äänen kuulemista. Ohjaajat näyttävät nuorten silmissä usein kapulakieltä suoltavina ja etuoikeutettuina kansalaisina, joiden tiedot ongelmanuorten maailmasta ovat peräsin koulun penkiltä eikä ”tosielämästä.”

Nuorten mukaan keskinäinen ymmärrys paranisi, jos koulukotiin rekrytoitaisiin työntekijöitä hieman eri perustein kuin tapana on ollut:

Tääl on moniakin aikuisii joitten ei pitäis olla tääl töis.. semmosii joill on itel ollu täydellinen lapsuus ja sit ne tulee tänne... ni ei ne niinku ymmärrä.. vaik ne sanoo et joo mä ymmärrän tän tuskan ni ei ne oikeesti ymmärrä vaik näkis sitä kuinka paljon.. kun ei ne oo itte kokenu sitä...

Tänne pitäis ottaa töihin sellasii, jotka on itte ollu koulukodis tai jossain laitokses. Ohjaajat ei oikeesti ymmärrä, millasta täällä on olla koko ajan. Ne tulee vaan tänne töihin ja sit kattoo kelloo et oho, mun täytyy lähtee. Ja joittenki ohjaajien kans ku puhuu ni tuntuu et puhuis koneelle. Ne käyttää jotain hienoja sanoja ja kuvittelee tietäväs kaiken...

Vielä enemmän kritiikkiä ymmärtämättömyydestä saivat osakseen sellaiset työntekijät – etenkin sosiaalityöntekijät - jotka eivät ole niin kiinteästi mukana nuorten arjessa. Esimerkiksi Salmisen tutkimuksessa (2001) ja Pösön väitöskirjassa (1993) kävi myös selkeästi ilmi, että paljon valtaa käyttävät kasvottomat viranomaistahot vaarantavat mahdollisuuksia nuorten osallisuuden kokemuksille. Sellaisen eron kuitenkin havaitsin, että siinä missä kahdessa edellä mainitussa tutkimuksessa nuorten jättäminen virallisen päätöksenteon ulkopuolelle argumentoitiin passiivisiksi ulkopuolisuuden ja sivullisuuden kokemuksiksi, omassa gradussani sivuunjättämiset tuntuivat herättävän enemmänkin angstisia reaktioita.

Haastattelemieni nuorten puheissa sosiaalityöntekijät näyttäytyvät usein hyväpalkkaisina ja hintavissa asunnoissa elävinä ihmisinä, jotka ymmärtävät enemmän rahan kuin nuorten päälle. Koulukodin ulkopuolinen päihdehoito on puolestaan erään nuoren mielestä ulkokohtaista ja moneen kertaan kuultua virastoliturgiaa, jossa nuorten omalle äänelle ei juuri tilaa anneta:

Mä en oo paljon kuullu, et kukaan nuori olis tykänny hyvää sossuist...ne vaan kruisailee tänne kerran kuus jollain hienol autol ja hyvä ku muistaa sun nimen ja sit se päättää mitä mieli...Et aika paljon se kai järjestelee asioit ohjaajien kans, tai siis niin mulle on kerrottu...

Siihen päihdehoitoon en oo tyytyväinen... usein annetaan vaan joku paperinivaska päihteist mikä pitää lukee.. joo mä luen ne mut ei ne vaikuta muhun mitenkään... ne on vaan kasa papereita.... Sit ohjaajien kaa jutellaan miten ne vaikuttaa mut mä tiän jo kaiken... ja ne samat kysymykset tulee joka kerta ja kaikkien kans puhut sitä samaa... en näe päihdehoidossa mitään hyvää...tai siis ei se ainakaan muhun vaikuta mut voi olla et

se johonkin muuhun vaikuttaa.... en tiää miten päihdehoitoo vois parantaa.. pitäis vaan itte pystyy sanomaan ei...ja sit riippuu kyl myös kaveripiirist et kenen kans sä liikut...

Lastensuojelulaitosten on virallisten ohjeistustenkin mukaan määrä pyrkiä huolehtimaan kodinomaisuudesta (Lastensuojelun käsikirja, THL). Kodinomaisuuden toteutumista on kuitenkin vaikea valvoa, koska kodinomaisuuden käsite itsessään on vaikeasti määritettävä. Anni Vilkon (2010, 35-58) kodille annettuja määräyksiä tarkastelevassa elämäkertatutkimuksessa korostetaan kodinomaisuuden kokemuksellista ja subjektiivisesta luonnetta. Vilko muistuttaa kodinomaisuuden olevan sekä fyysinen että sosiaalis-emotionaalinen ja abstrakti ulottuvuus, jonka piirteiksi tutkimuksessa osoittautui esimerkiksi intiimiys, turvallisuus, aistikkuus ja tunnelma. Gradussani käsitteen määrittelyyn liittyvää problematiikkaa hälvensi se, että yllätyksekseni useat nuoret itse käyttivät termiä *kodinomainen* ilman, että olisin asiasta heiltä erikseen kysynyt. Nuorten puheiden perusteella kodinomaisuus osoittautui ulottuvuudeksi, joka luo otolliset puitteet luontevalle itsensä toteuttamiselle ja jonka toivotaan koulukodissa aktualisoituvan mahdollisimman hyvin. Tärkeä tekijä kodinomaisuuden toteutumisessa on työntekijöiden henkilökohtaisella panoksella, jonka toivotaan olevan jotain muutakin kuin työajan puitteissa tapahtuvia rutiininomaisia suorituksia. Nuoret tuntuivat liittävän kodinomaisuuteen enemmän emotionaalisia kuin fyysisiä ulottuvuuksia, joskin esimerkiksi sisustuksellisiin seikkoihin otetaan kantaa. Kertomusten perusteella nuorten näkemykset kodinomaisuuden toteutumisesta vaihtelevat suuresti, mutta samoin kuin Pösön tutkimuksessa (2004), ainakin joidenkin mukaan kodinomaisuus ei koulukodissa toteudu toivotulla tavalla:

Siin pitäis olla parantamisen varaa et koulukodin pitäis olla perheenomanen paikka ja sitä tää ei oo.... et jos sul niinku menee hyvin niin saisit vaikka syödä sillon kun on nälkä eikä sillon kun pakotetaan...

Osastol on keittiö ni se on aika osastomainen, mut olkkari on melkeen mukavampi ku mejän kotona ja siel on kaikkii kirjotustarroj ja taului ja semmonen vanha-aikanen arkku ja sit siel on kasvi ja kivat verhot...Et se luo sitä tunnelmaa, et voi olla oma rento ittensä...

Ja ollaan oltu porukal shoppailemas joku viis tuntii et kerran oltiin joululahjaostoksil ja se oli jotenkin hirveen semmonen amerikkalaisperheenomainen et koko perhe lähtee...Et sai tuntee olevansa osa porukkaa tai silt se ainaki tuntu... mut sit on jotain aikuisii jotka ottaa tän vaan niinku työ työ... et ne ei osaa ottaa niinku relaks...

Sääntöjen yleisen mielekkyyden suhteen nuorten näkemykset ovat hyvin vaihtelevia, kuten edellä on tullut ilmi. Sääntöjen epävakaus ja työntekijöiden eriarvoistavat ”rangaistustoimenpiteet” nousivat myös nuorten puheissa arjen ennustettavuutta ja nuorten keskinäistä tasa-arvoa haastaviksi ongelmiksi. Toisaalta monet nuoret ovat sitä mieltä, että päinvastoin säännöt ovat rakenteellisesti liian yhdenmukaistavia: ”se tääl on ongelma et meit kohdellaan ku karjaa.” Useat nuoret mainitsivat, että esimerkiksi kännykänkäyttöön liittyviä sääntöjä pitäisi soveltaa sen mukaan, keille kännykänkäyttö aiheuttaa ongelmia ja keille ei. Etenkin itsenäistyvät nuoret kokevat, että suurempi vapaus muihin nuoriin suhteuttuna olisi erittäin perusteltua: ”se on ihan perseest et mul on melkeen samat säännöt ku muilla vaiks mä oon itsenäistynvä nuori.”

Eri tavoilla ilmenevään ”poikkeavaan” käyttäytymiseen työntekijät tuntevat suhtautuvan ainakin joskus siten, että se on ongelma, joka hoidetaan joko sivuuttamisella tai ”rankaisemisella.” Puhetta poikkeavuuden ymmärtämisestä tai ”positiivisesta erityiskohtelusta” ei juuri ilmennyt. Antipatiaa herätti monessa nuoressa se, etteivät aikuistyöntekijät itse ole sitoutuneita sääntöihin:

Mul on esimerkiks semmonen tietty...periaate mitä ne ei tajuu...Ne ei tajuu vaiks mä oon yrittäny selittää sen sata ja tuhat kertaa...et ne ei oikeen tunnu ymmärtävän et mä oon erilainen...mä oon saanu kaikenlaisii rangaistuksiiki esimerkiks käsketty huoneeseen kun ne ei vaan mun mielestä oo ymmärtäny mun ponttii...

Johtajalle ollaan monta kertaa menty sanomaan et saaks aikuiset syödä olkkaris ja se on sanonu tosi selvästi et kukaan ei juo eikä syö eikä olkkaris ikinä ja se viesti on menny ohjaajil mut ne rikkoo sitä...

Nuorten puheet kielivät siitä, että aikuistyöntekijät odottavat heiltä tietynlaista käyttäytymistä, johon tuntuu kuuluvan paitsi tietynlainen nöyryys, rauhallisuus ja asiallisuus, myös hyvä ulosanti. Nuorten mukaan oma käytös vaikuttaa suuresti siihen, miten osallisuuden kokemukset ja vaikutusmahdollisuudet kunkin kohdalla aktualisoituvat. Esimerkiksi musiikinkuuntelu ja kommunikaatioteknologian käyttö ovat monen nuoren mielestä myös asioita, joita säätelee ohjaajien mielivalta. Tässä kohtaa kertomuksissa piirtyy esiin todellisuus, jossa aikuistyöntekijät antavat nuorille tilaa sitä enemmän, mitä enemmän he käyttäytyvät aikuisten tavoin:

Ne on heti vaan et ei saa, ei saa, koitas ny rauhottuu. Vaiks sanois mitä tai jos joku ohjaaja on kohdellu mua epäreilusti niin ne käskee huoneeseen rauhottuu vaiks mussa ei olis vikaa...ohjaajat kyl saa suuttuu mut me ei ja se on perseestä

Siis jos sä oot fiksu ja osaat hyvin puhuu ni asiat rullaa ja sua kuunnellaan. Mut anna olla, jos sä oot vaikka sellanen et sä et tiedä miten nää asiat tääl hoidetaan tai sit oot jotenkin...siis vaikka liian kriittinen tai sit jos sä oot liian arka niin on vaikeempaa päästä eteenpäin...

Yksi ohjaaja sanos et pistä se mökä pois, mä en jaksa kuunnella. Se oli räppii ja sen kuuntelu on mulle tosi tärkeätä, vähä niinku terapiaa...Sitku mä kerran soitin eppuja ni se sama ohjaaja oli et nyt on hyvää musaa, anna palaa vaan. Siis tajuuksä, mitä mä tarkotan? Meijän pitäs kuunnella sellasta musaa mist ohjaajat tykkää ni sit kaikki olis ok...

Haastattelujen mukaan hienotunteisuus ja yksityisyyden kunnioittaminen eivät aina ole ohjaajien tyyliarvoissa etusijalla. Nuorten kertomusten mukaan työntekijät ovat välillä valmiita ”koviinkin keinoihin” pyrkiessään saamaan kaivattua tietoa nuorilta. Tämä tulee ilmi kaikkein selvimmin niin sanottujen ”hatkareissujen” selvittämisen yhteydessä:

Ne niinku yrittää grillata susta kaiken tiedon esiin et mitä oot tehny hatkoil ja kenen kans...mitään ei sais jättää itelle...

Jos mä oisin töissä tääl ja joku nuori olis tullu hatkasta ni kyl mä vähän kyselin et mitä sä puuhasit ulkona, mut jeesus sentää...vähän pitäs yksityisyyttäkin kunnioittaa ja ettei tarttis ihan kaikkee kertoa esimerkiks mitä sun kaverit on tehny...

Haastattelujen kautta on tullut myös ilmi, että koulukodin byrokratia on melko raskasta ja aikaa vievää nuorten mieltymyksiin nähden ja asettaa esteitä nuorten käytännöllisille kehitysehdotuksille ja vaikutusmahdollisuuksille. Nuoret haluaisivat nopeita ratkaisuja ja toteuttaa heti kaivatut muutokset:

Välil ohjaajat lupaa jotain palkintoja jos on menny hyvin...mut ne pitäs antaa heti koska ei mua välttämät enää kuukauden päästä kiinnosta sama homma ku nyt...ja sit on käyny niinki et hyväst käytöksestä on luvattu joku reissu mut sit se onki peruttu ku on käyttäytyny niitten mukaan huonosti...

Mä oon kuullu et osastoil ei oo omaa rahaa vaan ne pitää jotenki niinku pyytää johtajalta ja osastot ei itte saa hankkia mitään ni siin menee hirveesti aikaa...en mä mitään kuuta taivaalta vaadi mut jotain pientä...vaiks joku kuntosalilaitte pitäis voida ostaa heti...

6.4. Nuorten osallisuus oman tulevaisuutensa suunnittelussa

Koulukotivaihe on verrattain lyhyt jakso siellä olevien elämässä eikä laitosen elämän lainalaisuudet aina sovi yhteen niin sanotun ”normaalin” elämän kanssa. Koulukodin jälkeinen tulevaisuus onkin eräs merkittävä seikka, joka olisi syytä ottaa vakavasti huomioon koulukodin arjessa. Nuoret kokivat pääsääntöisesti voivansa kertoa vapaasti mieltymyksensä jatkokoulutuspaikoista ja pystyvänsä vaikuttamaan esimerkiksi omaan peruskoulun opetussuunnitelmaan kuuluvaan työharjoittelupaikkaansa. Työntekijät antoivat haastattelujen perusteella kannustusta nuorten valintoja kohtaan – mutta myös selkeää kritiikkiä:

Mä haluan hakea sosiaalialalle ja ohjaajat on kannustanu mua siinä...

Mun omaohjaaja kyseli et mitä meinaat tehdä ku pääset koulukodist pois. Sanoin et meinaan pitää pari välivuotta ja kattella vaan mitä normaalis maailmas tapahtuu...niinku totutella et mikäs todellisuus tää on ni sit omaohjaaja oli vaan et ei tolleen, ei tolleen, haet heti johonki koulutukseen eikä mitään välivuosi...

Mä oon...miettiny et joku luova ala sopis mulle. En tiä viäl tarkkaan mitä, mut jotain luovaa, ei mitään perusduunii. Jotkut ohjaajat on kannustanu mua siinä ja sanonu et se sopii mulle ja kyl sä pystyt siihen mut sit jotkut ohjaajat on torpannu ton polun ihan täysin ja sanonut et ei, ei, ei tollasta vaan joku sellanen ala, missä työllistyis paremmin...

Nuorten näkemykset vaihtelevat sen suhteen, tarjoavatko koulukodin työntekijät tarpeeksi tietoa erilaisista tulevaisuuden suunnitelmista. Suurin osa oli sitä mieltä, että tietoa kyllä tarjotaan, jos jaksaa kuunnella. Monet nuoret myös kertoivat, että omalla aktiivisuudella on keskeinen rooli siinä, saadaanko tietoa vai ei. Osa oli pääpiirteittäin tyytyväinen koulutusta koskevaan valistukseen, mutta juuri neuvon yksipuolisuus ja suuntautuminen pitkälti koulu- ja työelämään ei miellyttänyt kaikkia: ”se on vaan sitä et koulu, koulu ja koulu niinku ei muutakaan elämää olis.” Nuoret haluavat haastattelujen perusteella informaatiota ja epämuodollisia neuvoja muun muassa raha-asioissa, ihmissuhdeasioissa ja monenlaisissa itsenäiseen pärjäämiseen liittyvissä seikoissa, joskin toisaalta jotkut nuoret eivät halunneet

ottaa aikuistyöntekijöiltä vastaan minkäänlaisia ohjeita. Runsaasti kritiikkiä sai myös tiedottamisen tapa. Koulussa järjestettyjen luettelomaisten koulutusvaihtoehtojen esittelyjen sijaan kaivataan enemmän rauhallista ja vapaamuotoista keskustelua tulevaisuudesta aikuisten kanssa:

Siis pitäis enemmän keskittyä siihen, et mitä tän jälkeen. Et pitäis niinku opettaa itsenäisyyttä. Tääl ehkä pärjää vaan sillä ku tottelee mut ei se niin mee oikees maailmas...

Ohjaajil ei oo oikeen aikaa opettaa niit asioit mitä ois hyvä tietää. Mut kerran ku mä olis yksin tääl ja muut oli lomil ja tääl oli kaks ohjaajaa ni katottiin netis tuntikausii kaikkii asumisjuttuja ja koulujuttuja... pitäis olla enemmän just sitä et rauhassa katotaan vaiks kaksistaan omaohjaajan kans...jos jossain koulus puhutaan niist asioist ni aika paljon menee ohi ku siel on usein kauhee säätö päällä...

Koulukotinuorille laaditaan hoitosuunnitelmia, joiden rakentamiseen voivat osallistua niin ohjaajat, koulukodin erikoistyöntekijät, koulukodin ulkopuoliset työntekijät, nuorten vanhemmat kuin itse nuoretkin. Haastattelujen perusteella nuorten suhde omiin hoitosuunnitelmiinsa tuntuu olevan usein etäinen, kuten ilmenee myös esimerkiksi Näsäsen ja Rautavan (1998) tutkimuksessa. Eräs nuori kiteytti oman kokemuksena hyvin sarkastisella tavalla: ”ai mun hoitosuunnitelma? Mitäs mä siitä, antaa niitten suunnitella.” Suuri osa nuorista kertoi, ettei oikein tiedä tai muista, minkälaisia tavoitteita heille on asetettu ja että he eivät itse ainakaan muista, että olisivat saaneet vaikuttaa kovin paljon suunnitelmiin. Useimmat eivät tosin myöskään muistaneet, että olisivat kovin paljoa taistelleet suuremman osallisuuden puolesta tässä yhteydessä. Tämän voi tulkita siten, että nuoret ovat ikään kuin tiedostamattaankin alistuneet siihen, ettei heidän osallisuutensa omien hoitosuunnitelmien laatimiseen kuulu yleisten käytänteiden piiriin.

Enemmän variaatioita ilmeni suhtautumisessa siihen, koetaanko hoitosuunnitelmien sisällöt tarkoituksenmukaisiksi:

Mä oon kyl ihan tyytyväinen mun hoitosuunnitelmaan. Mä tiän itte, et just esimerkiks mun keskittymiskykyyn on syytä panostaa...mul ei oo mitään huonoo sanottavaa mun hoitosuunnitelmast...

No se on vähän et..en tiä...tavallaan oon samaa mieltä jossain asiois mun hoitosuunnitelmas mut en kaikis...

Siis toi mun hoitosuunnitelma on ihan perseestä. Ei ne tunne mua ja miten ne voiskaan ku oon ollu tääl niin lyhyen aikaa. Jos kysyttäis mun kavereilta tai äidiltä et millanen mä oon ja mitä mä tarviin ni se homma olis ihan erilainen...

Ongelmana nuoret ovat pitäneet myös sitä, että eivät voi tehdä tarpeeksi konkreettisia asioita tulevaisuutensa suhteen aikana, jolloin vielä ovat koulukodissa. Etenkin itsenäistyvät nuoret saavat käydä suhteellisen paljon koulukodin ulkopuolella järkeviksi määritellyissä harrastuksissa, mutta kaikki eivät ole tyytyväisiä nykytilanteeseen. Koulukodin eristyksellisyyden monet nuoret kokevat vaarantavan heidän tulevaisuutensa, koska siviilielämässä tarvittavia taitoja ei opita. Vähintään yhtä paljon kritiikkiä tuli siitä, että työtekomahtoisuuksia koulukodin sisällä on karsittu viime aikoina turvallisuussyistä:

Meijät niinku eristetään tänne laitokseen, et ei saa nähä kavereita eikä tehä normaaleita nuorten juttuja. Se on vähä sama ku olis vankilassa ja sä varmaan tiät, miten monille vangeille käy. Ne laitostuu ja sit ku ne pääsee siviiliin ni ne on ihan hoomoilaisina et mikäs vitun paikka tää on...

Haluisin tehä tääl esimerkiks metallitöitä et oppis sitä hommaa enemmän ja samal se on hauskaa puuhaa...mut ei tääl saa oikeen mitään tehä ku pelätään et me tapetaan joku niillä vehkeillä. Lumenluontii, siinä ne hommat melkeen on mitä voi tehä ja nääksä nyt paljon lunta täällä...

Nuorten mielestä osallisuus oman tulevaisuuden suunnittelussa paranisikin parhaiten järjestämällä enemmän käytännöllisiä työ- ja harrastuskokeiluja sekä enemmän omaa aikaa koulukodin ulkopuolella:

Siis et sais ihan oikeesti tutustuu asioihin eikä vaan lukee jostain papruista...mul alkaa kohta se työharjottelujakso mut se on aika lyhyt...

...Se et jos me saatais viettää aikaa kaupungilla ilman ohjaajii niin siit vois niinku oikeesti olla hyötyy mejän tulevaisuudelle...mut tottakai ohjaajat vaan pelkää et me lähetään hatkaan tai tehään jotain typerää...

6.5. Työntekijöiden yksilölliset ominaisuudet ja rakenteelliset toimintamallit

Haastattelujen perusteella käy selvästi ilmi, että työntekijöiden henkilökohtaisilla ominaisuuksilla on erittäin tärkeä ellei ratkaiseva rooli osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksille. Kuten eräs nuori toteaa: ”kyl se hirveesti vaikuttaa et millanen tyyppi on.” Tyypillinen näkemys nuorilla tuntuu olevan, että laitoksella on töissä muutama selkeästi epämiellyttäväksi koettu tyyppi, yksi tai kaksi huipputyyppeä suurimman osan ollessa näiden kahden ääripään välillä. Nuorten – kuten muidenkaan – ei varmasti ole helppoa määritellä, missä määrin työntekijöiden käyttäytyminen johtuu ammattirooliin kuuluvista kirjoitetuista ja kirjoittamattomista säännöistä ja missä määrin heidän henkilökohtaisista ominaisuuksistaan. Haastattelujen perusteella voi tietyin varauksin kuitenkin tulkita, että työntekijöiden henkilökohtaisissa ominaisuuksissa nähdään jopa enemmän epäkohtia kuin rakenteellisessa toimintakulttuurissa.

Kuten jo edellä on havaittu, sosiaalityöntekijöiden ja muiden koulukodin ulkopuolisten työntekijöiden toiminnassa tuntuu nuorten puheiden perusteella olevan rakenteellisia negatiivisia piirteitä. Sen sijaan nuoret ovat pitkälti sitä mieltä, että ohjaajissa on suuria eroja; jotkut kuuntelevat ja osallistavat hyvin, jotkut huonommin. Hyvän ohjaajan tunnusmerkkeinä nuoret pitävät muun muassa ”rentoutta”, ”aitoutta”, huumorintajua ja sitä, että hän puhuu kapulakielen sijasta omista kokemuksistaan:

Osa ohjaajist on ihan feikkei, en tykkää yhtään. Mut sit on tosi aitoiki tyyypei, mut niit pitäis olla enemmän...siit mä tykkään et ohjaajat puhuu asioista niinku ne on ja et ne kertoo jotain omastaki elämästään...

Mä en tykkää yhtään kahdesta vakkarista ja yhdestä sijaisesta. Muut on hyvän puolella, jotku enemmän ku toiset.

Tääl on tosi rentoi ohjaajii jotka niinku puhuu vähän niinku samaa kieltä...ja sit niit jotka vaan pälpättää jotain koukeroista paskaa mist ei saa mitään selvää...

Eräs nuori puolestaan tuntuu olevan sitä mieltä, että kuulemattomuus on rakenteellisempi ongelma. Hänen mielestään ohjaajat eivät ota vakavasti esimerkiksi puheita kiusaamisesta. Erityisen kriittisen lausunnon samainen nuori antoi miesohjaajien yleisistä ominaisuuksista:

Tääl ku on ollu niitä välikohtauksiin ni ne on lähteny siitä ohjaajasta...suurin osa miesohjaajista on täällä semmosii ylimielisii et ne tulee sun naaman eteen et mikä niinku

oli et ne tulee ns. niinku boustailee...ja näyttää et mikä on... et mäkin kerran ihan läpällä potkaisin yhtä tuolii ni sit se ohjaaja sanos et mitäs toi oli ni sanoin et eks se ooparempi et potkin tuolii ku jotain tyyppiin ni sit se ohjaaja sanos vaan et anna tulla... et ne niinku yllyttää...no kerran tapahtu et yks ohjaaja tääl tiputti vilttejä sa sanos et nosta n isit mul meni hermot ja otin palosammuttajast sokaan n isit se oli et lyö sit se rupes tönii mua ja sanos et lyö, lyö ni sit mul pimahti ja mä löin sitä...

Jokaisella koulukotinuorella on henkilökohtainen omaohjaaja, joka muun muassa osallistuu nuorta koskeviin virallisiin palaverihin, hoitaa erilaisia juoksevia asioita ja vaihtelevissa määrin viettää nuoren kanssa kahdenkeskistä vapaa-aikaa. Sekä tässä tutkimuksessa että esimerkiksi Näsänen ja Rautavan (1998) tutkimuksessa työntekijöiden on osoitettu viettävän liian vähän kahdenkeskistä aikaa nuorten kanssa ja juuri omaohjaajilla on tässä suhteessa merkittävä rooli asioiden parantamisessa. Omaohjaajiin nuoret suhtautuivat kertomustensa perusteella paljon suopeammin kuin ohjaajiin keskimäärin. Eräällä nuorella oli vahvoja antipatioita omaohjaajaansa kohtaan, mutta muutoin heihin suhtauduttiin joko neutraalisti tai selkeän positiivisesti:

Omaohjaajan kanssa on menny tosi hyvin. Se on parasta kun mennään joskus kaksistaan jonnekin ja jutellaan mitä jutellaan. Et se niinku keskittyy suhun sillon täysillä eikä oo mitään muuta hälyy ympärillä. Ei tää homma aina oo hyvin toiminu mut nyt toimii. Jos jotain huonoo täytyy sanoo ni vieläkin enemmän vois olla omaohjaajatuntei...

Rauhalliset hetket omaohjaajan kans on yks parhaita asioita tääl...ei ees tartte tehä mitään erikoista, kunhan vaan jotain puuhaillaan ja höpötellään...

Mä vihaan mun omaohjaajaa...mä vaan vihaan, en ees osaa selittää miks...

Koulunkäyntiin liittyvissä vaikutusmahdollisuuksissa ja poikien äänen huomioimisessa opetushenkilökunnalla on nuorten mielestä parantamisen varaa, joskin kiitostakin tuli. Eräs nuori koki, että opetustilanteissa ei yksilöllisyydelle ole sijaa, koska ”survotaan vaan lisää oppilaita samaan pakettiin.” Yksilölliseen panostukseen ja läheiseen vuorovaikutukseen opetuksessa on syytä myös monien muiden mielestä. Heidän mukaansa esimerkiksi kaksistaan koulunkäyntiavustajan kanssa tehdyt läksyjentekotuokioiden ovat olleet tuloksekkaita. Suuri osa nuorista olikin sitä mieltä, että koulunkäyntiavustaja on paljon opettajaa oleellisempi henkilö:

Siel koulus on hirvee häslinki enkä mä sitä paitsi tykkää mejän opettajista...avustajan kans hommat menee paremmin...

Se koulunkäyntiavustaja on auttanu mua paljon enemmän ku opettajat...

Koulukodin johtohenkilökunnan kanssa yksikään nuorista ei sanonut olevansa kovin läheisessä kanssakäymisessä. Pääsääntöisesti se ei tuntunut haittaavan, mutta ainakin yksi nuori kaipasi, että johtajat olisivat kiinteämmin mukana heidän arjessaan, koska ”ne kuitenkin päättää meidän asioist.” Nuorten kertomusten perusteella myös psykologit jäivät pääsääntöisesti heille melko etäisiksi, mutta vapaa-ajan ohjaajiin ja varsinkin perhetyöntekijöihin suhtauduttiin selkeän positiivisesti:

En mä hirveesti sen (laitoksen psykologi) roolia oo miettiny. Siellä se pyörii istunnois ja joskus käy täällä jotain kyselemäs. Kyllän se selkeesti yrittää tutustuu et se on hyvä, mut emmä oo oikeen ymmärtäny sen pointtii...

Se on ihan hauska tyyppi se...(vapaa-ajan ohjaaja)...

Siis mä arvostan eniten koko talossa tota perhetyöntekijää...se on tosi mukava ja oikeesti auttanu mua ja mun äitiä...

Työntekijöiden runsas vaihtuvuus ei luonnollisestikaan ole toivottu tosiasia kenenkään kannalta. Ovatko lyhyisiin työuriin syynä työkuultuurin rakenteelliset ongelmat, ”vääränlaisten” henkilöiden päätyminen alalle vai yksinkertaisesti ajan henki, jossa sirpaleiset työurat yleistyvät alalla kuin alalla? Koulukodin toiminnasta päättävien tahojen on syytä miettiä tarkkaan, miksi työpestit usein jäävät lyhyiksi, koska lastensuojelulaitoksessa työntekijöiden sitoutuneisuus vaikuttaa merkittävästi nuorten turvallisuuden ja vakauden kokemuksiin. Tämä on tullut selkeästi ilmi myös esimerkiksi Näsäsen ja Rautavan (1998) tutkimuksessa. Nuorten haastatteluiden perusteella työntekijöiden runsas vaihtuvuus osoittautuikin asiaksi, joka sai monet hämilleen. Usein työn lopettaneet olivat sellaisia henkilöitä, joista ei hirveästi pidetty ja jotka eivät nuorten mielestä olleet hyviä työssä, mutta lopettaneiden joukossa oli runsaasti myös vähintään kohtuullista suosiota nuorten keskuudessa nauttineita työntekijöitä. Nuorten mielestä oli selvää, että työntekijöiden runsas vaihtuvuus heikensi heidän mahdollisuuksiaan tulla laajasti kuulluksi ja huomatuksi:

Just ku olin tutustunu yhteen kivaan ohjaajaan ni sit se yht´äkkiä hävisi johonki, ei se ees ilmottanu meil mitää...sen kans sai jutella kaikest ja mä niinku luotin siihen ja se muhun...mut kai se sit kyllästy tähän paskaan mitä tääl yleensä on...

Tääl ei niinku voi luottaa mihinkään ku porukka vaihtuu niin paljon...en tiä mist se johtuu...Et jos ihan suoraan sanon ni se tuntuu jotenki hylkäämiseltä ja mut on hylätty aika monta kertaa...kyl mä tiän, et ne tekee vaan työtään mut siltä musta joskus tuntuu...

7. Johtopäätökset

Olen tutkielmassani peilannut koulukotinuorten osallisuuden kokemuksia Perky-Smithin ja Thomasin (2010) määrittelemiin osallisuuden avaimiin. Tulosten mukaan osallisuudessa ja kuulluksi tulemisessa tuntuu haastattelujen perusteella olevan runsaasti parantamisen varaa suomalaisessa koulukotimaailmassa. Laaja osallisuus ei haastattelujen perusteella toteudu riittävällä tavalla vaan nuoret kokevat osallisuutensa ja vaikutusmahdollisuutensa rakenteellisesti liian vähäiseksi omaa elämäänsä koskevassa päätöksenteossa. Virallisiin kuulemistilanteisiin – kuten lakikin edellyttää - he pääsevät fyysisesti osallistumaan, mutta kertomusten mukaan heidän puheilleen ei anneta riittävästi painoarvoa. Useat nuoret ilmaisivat, että jos aikuisen ja nuoren sana on vastakkain, aikuisen sana ratkaisee. Nuorten suhde omiin hoitosuunnitelmiinkin tuntuu olevan kovin etäinen eivätkä he haastattelujen mukaan pääsääntöisesti koe pystyneensä vaikuttamaan merkittävästi niiden sisältöön. Haastattelujen perusteella voidaan tulkita, että nuorten liian vähäiseksi koettu vaikutusvalta merkittävässä henkilökohtaiseen elämään liittyvissä ulottuvuuksissa on herättänyt nuorissa erilaisia ikäviä tuntemuksia, kuten vieraantumisen kokemuksia, ”hälläväliä” – asennetta ja myös suoranaista angstia järjestelmää kohtaan.

Nuorten kokemukset kuulluksi tulemisesta ja päätösvallasta omaa elämää koskevissa asioissa olivat pitkälti yhteneväisiä aikaisempien suomalaistutkimusten kanssa. Kuitenkin verrattuna esimerkiksi Pösön (1993) ja Salmisen (2001) huomioihin passiivisista ulkopuolisuuden kokemuksista, omassa tutkimuksessani nuorten reaktiot kasvottomia vallankäyttäjiä kohtaan muistuttivat enemmän aggressiivisävytteistä kapinointia kuin hiljaista alistumista.

Koulukodin vapaa-aikaan ja yleisiin toimintamalleihin liittyvien käytänteiden suhteen nuorten vastauksissa oli enemmän variaatiota. Jotkut nuoret kokivat, että heidän mielipiteensä oli hyvin huomioitu esimerkiksi harrastuksia koskevissa asioissa ja koulukodin mahdollistamiin vapaa-ajan toimintoihin muutamat nuoret tuntuivat olevan tyytyväisiä. Sitä vastoin koulukodin sääntöihin ja yleisiin toimintaperiaatteisiin nuoret eivät kokeneet saavansa paljoo

vaikuttaa. Eräiden nuorten mukaan heidän näkemyksiään tosiasiallisesti udellaan ja kuunnellaan monenlaisissa asioissa, mutta niillä ei kertomusten mukaan ole juuri konkreettista vaikutusta.

Nuorten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen toteutuminen suhteessa toisiin koulukotinuoriin on haastattelujen perusteella hyvin vaihtelevaa ja muita ulottuvuuksia enemmän riippuvainen kunkin koulukotinuoren persoonallisista ominaisuuksista. Jotkut haastateltavista kertovat olevansa eräänlaisia ”liidereitä” kun taas ainakaan yhden nuoren kohdalla koulukotiin tulon alkuvaiheeseen tyypillisesti kuuluva ”simputus” on vakiintunut enemmän tai vähemmän rakenteelliseksi kiusaamiseksi. Suurin osa koki olevansa vähintään kohtalaisesti osallinen ”poika”- tai ”tyttöporukassa”, yksi nuori sanoo puolestaan jättäytyvänsä tietoisesti mahdollisimman sivulliseksi. Herkkää ikää elävien nuorten koostumus koulukodissa kuitenkin vaihtelee runsaasti, joten nuorten väliset ihmissuhteet tuntuvat olevan jatkuvassa muutoksen tilassa. Haastattelujen perusteella tekemäni oleellinen havainto on kuitenkin se, että huolimatta nuorten välisistä toistuvista ”kinasteluista” ja yksittäisistä vakavimmistakin eripuraisuuden ilmauksista, nuoret tuntuvat viime kädessä kokevan yleisesti ottaen melko vahvaa yhteenkuuluvuuden tunnetta keskenään. Nuorten keskinäiset suhteet ovat tiettyyn pisteeseen asti interveintioiden ulottumattomissa, mutta toki niihinkin voidaan osittain vaikuttaa työntekijöiden tietoisilla ratkaisuilla. Joidenkin nuorten puheiden perusteella työntekijöiden tulisi ryhädynamiikan parantamisen ja haitallisten vaikutusten ehkäisemisen vuoksi harkita toisinaan tarkemmin esimerkiksi sitä, mihin koulukodin eri osastoon kukin nuori kannattaa sijoittaa. Myös kiusaaminen on eräiden nuorten mielestä sellainen ongelma, jota työntekijät ei aivan toivotunlaisesti ole aina saaneet kuriin. Syyksi tähän nuoret esittävät työntekijöiden rohkeuden puutetta.

Haastattelujen perusteella nuoret kaipasivat pääsääntöisesti suojelun sijaan enemmän sellaista osallisuutta, joka aktualisoituisi muun muassa valinnanvapautena ja itsemääräämisoikeutena. Tässä kohtaa tulokset eivät kuitenkaan olleet täysin yhteneväisiä. Jotkut nuoret ymmärsivät ja hyväksyivät suojeluideologisen toimintakulttuurin paremmin kuin toiset. Eräät nuoret olivat huolissaan koulukotiarjen yleisestä turvallisuudesta ja kannattivat sitä, että tietyissä tapauksissa aikuisilla kuuluukin olla valtaa määrittää esimerkiksi nuorten välisiä ihmissuhteita. Monet nuoret myös kertoivat, etteivät säännöt ja tiukat päivärutiinit ole suinkaan aina pahasta vaan niiden ansiosta esimerkiksi unirytmii on saatu aiempaa paremmalle tolalle. Hieman enemmän oli kuitenkin puheita yliampuvasta holhoamisesta ja kehittäväksikin koetun omaehtoisen toiminnan rajoittamisesta. Esimerkiksi tiettyjen käden taitojen harjoittamisen kieltäminen turvallisuusnäkökohtiin vedoten saa monet nuoret turhautumaan ja

tuntemaan, että heitä kohdellaan pieninä lapsina. Tämä on joidenkin nuorten mielestä räikeässä ristiriidassa sille, että heiltä toisissa asioissa odotetaan aikuismaista ja asiallista käyttäytymistä.

Kokonaisuudessaan nuorten näkemykset osallisuuteen kannustamisen ja suojelupyrkimyksen välisestä suhteesta ovat pääpiirteittäin linjassa aikaisempien suomalaistutkimusten (esim. Pösö, 2004) kanssa: suojelussa nähdään hyviä piirteitä, mutta holhoamista enemmän kaivataan itsenäisyyttä. Mahdollisesti gradussani halu korkeampaan osallisuuteen nousi voimakkaammin esiin suhteessa muihin tutkimuksiin.

Nuoret olivat pääsääntöisesti sitä mieltä, että nuorten ja aikuisten maailmojen välillä vallitsee syvä ymmärtämättömyyden kuilu, mikä rajoittaa vakavasti osallisuuden kokemuksia ja mahdollisuuksia täysipainoiseen kuulluksi tulemiseen. Haastattelujen perusteella voidaan tulkita, että nuoret näkivät eroavien toimintakulttuurien pääasiallisena syynä sitä, että koulukodissa elävät nuoret ja aikuistyöntekijät ovat yksinkertaisesti eläneet aivan erilaista elämää. Tässä kohtaa nuorten näkemykset asettuvat hyvin selkeästi poikkiteloin suhteessa koulukodin institutionaalisiin toimintaperiaatteisiin. Jälkimmäisenä mainitussa kulttuurissa korostetaan ”ammattillisuutta”, jonka piirteitä ovat muun muassa teoreettisen tiedon ja koulutuksen voimakas hyödyntäminen lastensuojelutyössä sekä osittainen oman persoonan tietoinen etäännyttäminen työminästä. Lähes kaikkien haastattelemieni nuorten mukaan ideaalinen työntekijä on sitävastoin ”reilu”, epämuodollinen, huumorintajuinen ja kapulakielen sijasta omista kokemuksistaan pakottomasti puhuva henkilö, joka mielellään on myös itse ollut nuorena lastensuojelulaitoksessa tai vähintään jollakin tavalla ”kokenut kovia.” Lisäksi kovasti kaivataan sitä, että työntekijät viettäisivät runsaasti vapaamuotoista aikaa nuorten kanssa. Pohjimmiltaan kyse on varmasti pitkälti siitä, että nuoret kaipaavat aikuisten ymmärtävän ja hyväksyvän nuoret sellaisina kuin he ovat. Huomioita läheisen ja mutkattoman kanssakäymisen toiveista ilmeni runsaasti myös sekä Näsänen ja Rautavan (1998), Salmisen (2001) että Pösön (2004) tutkimuksissa, mutta kaikkein voimakkaimmin nuorten ja aikuisten välisten toimintamallien erilaisuus nousi esiin tässä tutkimuksessa.

Nuorten puheissa nousi useaan kertaan esiin myös se, että heiltä odotetaan sellaista tietynlaista käyttäytymistä, joka vastaa aikuistyöntekijöiden subjektiivisesti värittyneitä käsityksiä hyvistä käytöstavoista ja mieltymyksistä. Kertomusten mukaan tämä on äärimmillään johtanut suuttumuksen ja muiden työntekijöiden epämieluisiksi määrittelemien reaktioiden täydelliseen tuomitsemiseen tai esimerkiksi sellaisen musiikin soiton

kieltämiseen, joka ei vastannut työntekijän omia musiikkimieltymyksiä. Näsänen ja Rautavan (1998) tutkimuksessakin esitetään, että nuorten impulsiivisuus on eräs merkittävä nuorten osallisuutta ja kuulemista estävä tekijä. Haastattattelujen perusteella osalliseksi ja kuulluksi tuleekin erään nuoren mielestä parhaiten sellainen ulospäinsuuntautunut henkilö, joka osaa taitavasti luovia tietynlaisen nöyryyden ja vakuuttavan itsevarmuuden välissä. Liian aroille tai toisaalta liian kriittisille nuorille aikuiset eivät hänen mielestään anna samanlaisia mahdollisuuksia.

Kenties kaikkein suopeammin nuoret tuntuivat suhtautuvan oman tulevaisuuden suunnitteluun liittyvään osallisuuteensa. Monet nuoret kertoivat, että ovat saaneet vaikuttaa runsaasti esimerkiksi tulevaisuuden ammattiuriinsa, mikä on näkynyt muun muassa vapautena päättää työharjoittelupaikka. Pääsääntöisesti haastateltavat ovat tyytyväisiä myös koulukodin tarjoamaan tiedottamiseen esimerkiksi koulutuksen suhteen. Runsaasti kritiikkiä tuli toki tämänkin osa-alueen suhteen. Useat nuoret esimerkiksi viestittivät, että työntekijät tuntuvat määrittelevän hyvin vahvasti, mitkä suunnitelmat ovat ”oikeita” ja mitkä ”väärä.” Tässäkin kohtaa esiin nousi muissakin yhteyksissä usein kuultu väite: osallisuuden kokemukset kasvaisivat, jos työntekijät tarjoaisivat nykyistä enemmän rauhallista ja mielellään kahdenkeskistä aikaa nuorille. Esimerkiksi kouluissa järjestettävät massaluennot koulutusvaihtoehtoista eivät tuntuneet tavoittavan toivotulla tavalla ainakaan kaikkia nuoria.

Jotkut nuoret nostivat esiin myös koulukotiarjen ja ”normaalin” elämän yhteensovittamattomuuden. Eräs nuori näkee, että laitostodellisuuteen tiettyyn pisteeseen saakka sopiva kurinalaisuus tulisi korvata joustavimmalla toimintamalleilla, jotta nuoret pärjäisivät myös elastisuutta ja omatoimisuutta vaativassa koulukodin ulkopuolisessa elämässä. Tässä yhteydessä monet nuoret käyttivät itse termiä *kodinomainen*. Sekä kodinomaisuuden sisällöstä että sen toteutumisesta nuoret ovat montaa eri mieltä, mutta kuten Pösönkin (2004) tutkimuksessa ilmeni, parantamisen varaa on. Nuoret puhuivat kodinomaisuuden yhteydessä enemmän emotionaalisista ulottuvuuksista kuin fyysiseen ympäristöön liittyvistä seikoista. Tämän perusteella kodinomaisuuden ja sitä kautta osallisuuden kokemusten toteutumisen kannalta oleellisempaa on työntekijöiden henkilökohtaiset ominaisuudet kuin sisustukselliset ja arkkitehtoniset ratkaisut.

Viimeisessä Perky-Smithin avaimessa tarkastellaan koulukodin rakenteellisia toimintamalleja suhteessa työntekijöiden yksilöllisiin ominaisuuksiin. Kuten edellä mainittua, nuorten puheiden mukaan sosiaalityöntekijät herättävät nuorissa rakenteellisesti voimakasta antipatiaa

eivätkä kovin suurta kiitosta saaneet osakseen myöskään muut koulukodin ulkopuoliset ammattilaiset, kuten päihdetyöntekijät. Nuorten suhde koulukodin sisäisiin erityistyöntekijöihin osoittautui kaksijakoiseksi: etäisiksi koettiin opettajat, psykologit ja johtohenkilökunta, joihin suhtauduttiin pääpiirteittäin neutraalisti tai lievästi negatiivissävytteisesti. Päinvastoin vapaa-ajan ohjaajiin, koulunkäyntiavustajiin ja etenkin perhetyöntekijöihin suhtauduttiin selkeän positiivisesti. Ohjaajien kohdalla variaatio oli suurta: jotkut koettiin ”huipputyypeiksi”, jotkut niiden vastakohtiksi suurimman osan sijoituessa ääripäiden väliin. Omaohjaajiin puolestaan oltiin pääsääntöisesti vähintään kohtalaisen tyytyväisiä. Kokonaisuudessaan on vaikea välttyä tulkinnalta, jonka mukaan nuoret kokevat työntekijät osallisuutta edesauttaviksi hyvin pitkälle sen perusteella, kuinka paljon aikuiset työskentelevät nuorten lähellä sekä henkisesti että fyysisesti.

Toinen viimeiseen avaimen liittyvä päähuomio on se, että kertomusten mukaan työntekijöiden persoonalliset piirteet saattavat vaikuttaa osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemuksiin jopa enemmän kuin institutionaalisten toimintamallien rakenteet. Kyseinen ulottuvuus nousi haastatteluissa esiin voimakkaammin kuin aikasemmissä suomalaisissa koulukotitutkimuksissa. Nuorten – kuten kenen tahansa - on varmasti vaikea eritellä työntekijöiden henkilökohtaisten ominaisuuksien ja rakenteellisen ammattikulttuurin eroja absoluuttisesti. Selkeästi esiin tuli kuitenkin se, että olivatpa rakenteellisten toimintamallien sisältö ja olemus millaisia hyvänsä, yksittäisellä työntekijällä on melko pitkälle mahdollisuus vaikuttaa asioihin ja käyttää omaa persoonaansa tärkeänä työkaluna.

Työntekijöiden käyttäytymisessä ilmeni kertomusten perusteella myös paljon sellaisia epäkohtia, joita on vaikea paikantaa selkeästi joko rakenteellisista toimintakulttuureista tai yksilöllisistä ominaisuuksista johtuviksi. Ensinnäkin, työntekijät tuntuvat viettävän liian vähän vapaamuotoista aikaa nuorten kanssa. Tämä johtunee pitkälti resurssipulasta, mutta varmasti osittain myös jokaisen aikuisen henkilökohtaisista arvovalinnoista. Nuorten puheiden perusteella kävi ilmi, että sen sijaan että viettäisivät aikaa nuorten kanssa, aikuiset usein seurustelevat keskenään työntekijöille tarkoitettussa toimistossa. Toiseksi, henkilökunnan runsas vaihtuvuus on nuorten puheiden perusteella eräs merkittävämpiä osallisuutta ja kuulluksi tulemistä vaarantavia tekijöitä, kuten esimerkiksi Näsänen ja Rautavankin (1998) tutkimuksessa kävi ilmi. Edellä mainittujen ongelmien ratkaiseminen tai lieventäminen vaatii varmasti sekä laaja-alaista organisaatiotason rakenteellisten toimintamallien kriittistä tarkastelua että jokaisen työntekijän henkilökohtaista reflektointia omista työtavoistaan, arvoistaan ja viime kädessä soveltuvuudestaan koulukotiohjaajan

vaativalle työtehtävälle. Ainakin kaksi nuorta kuitenkin myöntää haastatteluissa, että nuorten oma aktiivisuus ja käyttäytyminen vaikuttavat siihen, kuinka paljon työntekijät haluavat viettää aikaa heidän kanssaan ja jopa siihen, kuinka helposti työntekijät lopettavat työskentelyn koulukodissa. Pääpiirteittäin nuoret tuntuvat kuitenkin olevan sitä mieltä, että vastuu kommunikaation aloittamisesta kuuluu ensisijaisesti aikuisille.

Matti Salminen nosti tutkimuksessaan (2001) esiin kysymyksen, että pitääkö nuorten itsemääräämisoikeutta ja vaikutusvaltaa lisätä vai ei. Osallisuuden ja kuulluksi tulemisen viitekehyksessä kyseinen kysymys lienee kaikkein oleellisin ja laajin, eikä siihen liene absoluuttisesti oikeaa vastausta. Tässä tutkimuksessa on käynyt ilmi, että nuorten näkökulman mukaan itsemääräämisoikeutta ja vaikutusvaltaa on lisättävä ja suojeleideologisesta ajatteluperinteestä kumpuavaa liiallista suojelua ja holhoamista vähennettävä. Erittäin tärkeää on kuitenkin muistuttaa, että omatoimisuuteen kannustamisen ohella nuoret viestittivät kaipaavansa aikuistyöntekijöiltä myös huomiota ja kiinnostusta heidän elämäänsä kohtaan. Kyse ei välttämättä ole niinkään ristiriidasta, vaan keskeistä nuorten mielestä on aikuisten ja nuorten välisen kommunikaation tyyli ja sisältö. Liian pitkälle ulottuvaa holhoamista ei kaivata, mutta rohkaisevaa ja tukevaa kanssakulkemista aikuisilta selkeästi odotetaan.

Tutkimustulosteni kannalta oleellisimpina vertailukohtina pidän edellä esitettyjä neljää suomalaista koulukotitutkimusta (Pösö 1993, 2004; Salminen 2001; Näsänen & Rautava 1998). Vaikka vanhimmasta verrokkitutkimuksesta on aikaa jo neljännesvuosisata ja tuoreimmastakin yli kymmenen vuotta, tulokset ovat suurien linjojen osalta hyvinkin yhteneväisiä oman tutkimukseni kanssa. Pieniä painotuseroja toki löytyi. Jo edellä mainittujen eroavaisuuksien ohella kommunikaatioteknologian käytön massiivinen lisääntyminen viime vuosina tuo omaan tutkimukseeni sellaisen merkittävän osallisuuteen liittyvän ulottuvuuden, jota vanhemmissa tutkimuksissa ei kovin paljoa ole luonnollisestikaan käsitelty. Toisaalta vain harvat aikaisemmissa tutkimuksissa esiin nousseet merkittävät seikat jäivät täysin vieraisiksi omassa tutkimuksessani. Aivan toisin kuin esimerkiksi Näsänen ja Rautavan (1998) tutkimuksessa, tämän tutkimuksen haastatteluissa viitattiin kuitenkin hyvin vähän siihen, että asioiden arkaluontoisuus olisi merkittävä osallisuutta ja kuulluksi tulemistä vaarantava tekijä. Nuoret itse eivät ainakaan myöntäneet haastatteluissa, etteivät ”kehtaisi” nostaa joitakin asioita esiin leimautumisen pelossa. Sen sijaan ainakin yhden nuoren mielestä jotkut aikuistyöntekijät ovat siinä määrin ”pellossa kasvaneita”, ettei heidän oleteta pystyvän suhtautumaan luontevasti kaikkiin ”ongelmanuorten” elämän ulottuvuuksiin.

Koulukotinuorten osallisuudesta on siis tehty runsaasti opinnäytetöitä, mutta korkeasteisempia akateemisia tutkimuksia on aiheesta tehty liian vähän etenkin viime vuosien aikana. Esimerkiksi kommunikaatioteknologian kasvava rooli on nostattanut aivan uudenlaisia kysymyksiä laitosnuorten osallisuuden ja kuulluksi tulemisen viitekehyksessä ja aihetta koskeva tutkimustieto on monilta muiltakin osin vanhentunutta. Itse ajattelen, että makrotason laajojen kysymysten ohella koulukotinuorten tutkimuksissa olisi hyvä keskittyä myös tarkasti rajattuihin tutkimuskysymyksiin. Tärkeitä yksittäisiä osa-alueita voisivat olla esimerkiksi kommunikaatioteknologian monet ulottuvuudet, työntekijöiden sukupuolen vaikutukset, varsin merkittäväksi ongelmaksi kasvanut koulukodin työntekijöiden runsas vaihtuvuus sekä työntekijöiden ja vanhempien välinen kasvatuskumppanuus. Kannatan myös sitä, että tehtäisiin muun muassa narratiivisten analyysien ohella rohkeasti konkretiaan ja asioiden käytännölliseen muuttamiseen tähtäävää toimintatutkimusta.

Kattavan kokonaiskuvan saamiseksi olisi tärkeää tehdä myös sellaisia koulukotitutkimuksia, joissa ääneen pääsisivät sekä nuoret että työntekijät ja mahdollisesti myös vanhemmat. Valtaosassa tutkimuksissa keskitytään vain yhteen ryhmään. Tämä voi johtaa vertailun vajavaisuuteen, koska yhteen nivotaan eri tutkimuksia, joissa saattaa olla keskenään huonosti yhteensovitettavia aineksia.

Huolimatta koulukotinuorten määrällisestä marginaalisuudesta koulukoti on yhteiskunnallisesti tärkeä tutkimusaihe monestakin eri syystä. Ensinnäkin, koulukotinuoret on virallisesti määritelty kaikkein vaikeahoitoisimmiksi nuoriksi (Stakes ja valtion koulukodit 2008). Tunnetun ajatuksen mukaanhan yhteiskunnan sivistys mitataan sillä, miten se kohtelee kaikkein heikoimmassa asemassa olevia kansalaisiaan. Toiseksi, parhailaan keskustellaan vakavasti koulukoti-instituution olemassa olon oikeutuksesta. Akateemisilla tutkimuksilla on varmasti paljon annettavaa tähän keskusteluun. Kolmanneksi, koulukodeissa elää vain muutama sata nuorta, mutta lastenkodeissa huomattavasti enemmän. Koulukotitutkimuksilla tavoitettaneen sellaisia oleellisia piirteitä, jotka koskevat myös laajemmin suomalaisten lastensuojelulaitosten yleistä todellisuutta. Neljänneksi, puhutaan sitten inhimillisistä tai taloudellisista resursseista, panostus koulukotinuoriin kannattaisi kaikkia osapuolia. Viidenneksi, yleisen tietoisuuden nousu vähentäisi vastakkainasetteluja ja stereotyyppisiä käsityksiä erilaisista ihmisryhmistä. Tutkijoilla riittää töitä, jotta kansalaisten käsitykset 2010-luvun suomalaisesta koulukotielämästä vastaisivat mahdollisimman pitkälle todellisuutta.

Lopuksi esitän koulukodin toimintatapoja koskevia muutosehdotuksia, jotka koin nuorten haastattelujen pohjalta lisäävän mahdollisuuksia osallisuuden ja kuulluksi tulemisen kokemusten toteutumiseksi:

- Nuorten näkemyksiä otettava enemmän huomioon etenkin hoitoneuvotteluissa ja muissa merkittävässä henkilökohtaista elämää koskevissa virallisissa käytänteissä.
- Sosiaalityöntekijöiden valtaa vähennettävä nuoria koskevassa päätöksenteossa tai vaihtoehtoisesti sosiaalityöntekijöiden oltava kiinteämmin mukana nuorten arkielämässä.
- Työntekijöiden ja nuorten välistä epämuodollista ja ei-ongelmakeskeistä kommunikointia lisättävä. Yksi konkreettinen ratkaisu tähän voisi olla omaohjaajatuntien lisääminen, mutta ensiarvoisen tärkeää olisi jokaisen työntekijän kohdalla aktiivisemmän kanssakäymisen merkityksen syvälinen sisäistäminen.
- Jäykkää byrokraattisuutta vähennettävä ja laitoksen eri osastoille annettava suuremmat valtuudet päättää omaa osastoaan koskevista asioista.
- Nuorten omatoimisuutta ja tulevan pärjäämisen kannalta tärkeitä ominaisuuksia ruokittava esimerkiksi tarjoamalla nuorille enemmän työskentelymahdollisuuksia koulukodin sisällä sekä tutustuttamalla nuoria kattavammin erilaisiin asioihin koulukodin ulkopuolella.
- Ammatillisuuden täydentämiseksi olisi lisättävä niin sanottua kokemusasiantuntijuutta. Ratkaisuna esimerkiksi pyrkimys lastensuojelulaitoksen läpikäyneiden henkilöiden rakenteelliseen rekrytoimiseen vakituisiksi työntekijöiksi eikä pelkiksi ”vieraileviksi luennoitsijoiksi.”
- Koulukodin henkilökunnan, etupäässä ohjaajien, työurat olisi tavalla tai toisella saatava pidemmiksi. Tässä riittää haasteita koulukodin toiminnasta päättävillä tahoilla ja erilaisilla asiantuntijoilla.

Lähteet:

- Bardy, Marjatta (1996:) Lapsuus ja aikuisuus – kohtaupaikkana Émile. Tutkimuksia 70. Helsinki: Stakes.
- Bardy, Marjatta (2013): Lastensuojelun ytimissä. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 4 painos.
- Berradge, David & Brodien, Isabella (1998): Children`s homes revisited. London: Jessica Kingsley publisher.
- Cohen, Stanley (2001): States of denial. Knowing about atrocities and suffering. Cambridge & Oxford: Polity press.
- Ervast, Sari-Anne & Tulensalo, Hanna (2006): Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. Helsinki: Heikki Waris-instituutti.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998): Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: vastapaino.
- Glassner, Barry & Loughlin, Julia (1987): Drugs in adolescent worlds. Burnouts to traights. Basingstoke & London: Macmillan.
- Graighead, W. Edward, Curry, John & Iardi, Stephen (1995): Relationship of children`s depression inventory factors to major depression among adolescents. Psychological assessment, vol 7 (2), Jun 1995, 171-176.
- Gretchel, Anu (2008): Nuorten vaikutusmahdollisuuksien arviointi 2008. Helsinki: Suomen nuorisoyhteistyö Allianssi ry.
- Gubrium, JaberF; Holstein, James A. (1997): The new language of Qualitative method. New York & Oxford: Oxford University press.
- Harrikari, Timo (2004): Tahdon vahvistamisesta tarpeen tyydytykseen. Suomalaisen koulukodin lainsäädäntöhistoriaa 1860-1980. Teoksessa Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) 2004. Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy s. 21-51.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H (2010): Tutkimushaastattelu – teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus.

- Heikkinen, H. (2001): Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin, 116–132. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Horelli, L (1994): Lasten näköinen ympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalan ala-asteella. Helsinki: Ympäristöministeriö ja sosiaali- ja terveysministeriö.
- Hotari, K-E (2007): Kuulluksi tuleminen lastensuojelussa nuorten kertomana. Sosiaalityön pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Hurtig, Johanna (2003): Lasta suojelemassa – etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus, akateeminen väitöskirja.
- Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja toim. (2004): Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kaasila, Raimo, Rajala, Raimo & Nurmi, Kari.E toim. (2008): Narratiivikirja: Menetelmiä ja esimerkkejä. Tampere: Juvenes print.
- Kekoni, Taru (2004): Koulukoti kertomuksena. Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) 2004. Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Kihlman, Sami & Rautiainen, Tomi (2010): Koulukodit esiripun takana, Koulukodit ammattilehtien artikkeleissa ja tieteellisissä julkaisuissa. Erityispedagogiikan pro gradu –tutkielma: Kasvatustieteen laitos, Jyväskylän yliopisto.
- Kitinoja, Manu (2004): Koulukoteihin sijoitetut lapset lapsityyppinä. Teoksessa Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) 2004. Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy s. 97-116.
- Kuuri, A & Ulvinen, A (2002): Oppimisvaikeudet koulukotinuorten ongelmana. Aiheita, Stakes: 17/2002.
- Kyppö, Ensio (1989): Ne kovimmat pojat. Jyväskylä: Ale-kirjat.
- Kähkönen, Päivi (1995): Lapsi lastensuojelun asiakkaana. Raportit ja selvitykset, sarja B. Turun yliopisto.

- Känkänen, Päivi (2004): Hämärän peitto. ilmaisutaidot ja tarinat aikatilan tekijöinä nuorten kanssa tehtävässä työssä. Teoksessa Janhukainen, Markku; Kekoni, Taru & Pösö, Tarja (toim.) 2004. Nuoruus ja koulukoti. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Hakapaino Oy, 214-233.
- Kääriäinen, Aino (2006): Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg, Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta (toim.) Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Juva: PS-kustannus, 45—68.
- Lagström, H. ym. toim. (2010): Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja. 101, Helsinki 2010.
- Lehtimäki, Sara (2015): Koulukotiin sijoitettujen nuorten näkemykset hyvästä opettajuudesta. Pro gradu, kasvatustieteiden laitos, helmikuu 2015.
- Lehto-Salo, P. (2011): Koulukoti – Nuoren toinen mahdollisuus? Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Manninen, Marko (2013): Koulukotiin sijoitettujen nuorten oirekuva ja ennuste. Väitöskirja. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Miller, Jody ja Glassner, Barry (1997): The inside and the outside. Finding realities in interviews. Teoksessa Silverman, David (toim) Qualitative research. Theory, method and practice. London: Sage.
- Morris, J (1991): Pride against prejudice. Women`s press.
- Mäenpää, J & Törrönen, M (1995): Lapsen tie laitokseen. Helsinki, Stakes. Aiheita-sarja 1995/5 nro 50.
- Mäkelä, Klaus (2010): Alaikäisiä koskeva eettinen ennakkosääntely. Teoksessa Lagström, H. ym. toim. (2010): Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja. 101, Helsinki 2010.
- Nivala, Elina (2010): Lapsen oikeudet osallisuuden perustana. Teoksessa Tanskanen & Timonen-Kallio Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä, Tampere (2010): Tampereen yliopistopaino- Juvenes Print Oy 17—35.
- Näsänen, Merja & Rautava, Marie (1998): Koulukotioppilaiden kokemuksia ja näkemyksiä huostaanotosta, sijoituksesta ja koulukotielämästä. Aiheita/Stakes: 50/1998.

- O'Neill, Teresa (2001): Children in secure accomodation: A gendered exploration of locked institutional care for children in trouble. Jessica Kingsley Publisher.
- Oranen, Mikko (2008): Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Helsinki: Multiprint, Ensi- ja turvakotien liiton raportti 7.
- Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (2010) : Conclusion, Emerging themes and new directions. Teoksessa Percy-Smith, Barry & Thomas, Nigel (ed.) (2010): A Handbook of Children and Young People's Participation Perspectives from theory and practice. London: Routledge (356—366).
- Pösö, Tarja (1993): Kolme koulukotia: tutkimus tyttöjen ja poikien poikkeavuuden määrittelykäytännöistä koulukotihoidossa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Pösö, Tarja (2004): Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Saarijärvi: Gummerrus kirjapaino Oy.
- Ritala-Koskinen, Aino (2001): Mikä on lapsen perhe? Tulkintoja lasten uusperheistä. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 38/2001 väestöliitto.
- Ruonavaara, Hannu (2001): Kohti formaalista kvalitatiivista analyysia? Janus 2 (9).
- Salminen, Matti (2001): Koulukotityön sisältö, laatu ja tuloksellisuus. Aiheita/Stakes: 13/2001.
- Silverman, David (2010): Doing qualitative research. Sage, London.
- Stakes ja valtion koulukodit (2008): Valtion koulukotien strategia vuoteen 2015. Helsinki: Stakes.
- Thomas, Nigel (2002): Children, family and the state. Decision-making and child participation. Bristol: Policy Press.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi 9. Uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Turtiainen, P. (2001): Miten kuulla lasta? Esimerkkinä päiväkotilasten ja koululaisten haastattelut. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuksia 2.
- Törrönen, M (2001): Lapsuuden hyvinvointi yhteiskuntapoliittisena puheenvuorona. Helsinki: Save the children, vuosikerta 2001.
- Vainionkangas, H. (2000): Kotina ja kouluna. Suurruhtinaan maan turvakodista tietokoneaikaan. Koivikon koulun värikkäät vaiheet 125 vuoden aikana. Helsinki: Gummerrus.

Vehkalahti, Kaisa (2008): Daughters of penitence: Vuorela reform school and the construction of reformatory identity 1893-1923. Historian laitos, Turun yliopisto.

Vilkko, Anni (2010): Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilkko, Anni, Asko Suikkanen ja Johanna Järvinen-Tassopoulos toim. (2010): Kotia paikantamassa. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2010, 35–58.

Laki- ja sopimuslähteet:

Euroopan Ihmisoikeussopimus (63/1999)

Laki Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisista lastensuojeluyksiköistä (30.12.2010 /1379).

Laki yksityisistä sosiaalipalveluista (922/2011).

Lastenhuoltolaki (361/1983 41§).

Lastensuojelulaki (417/2007 16b, 20 ja 21§, 434/2003 20 ja 31§).

Mielenterveyslaki (1116/1990).

Perhehoitolaki (4 §).

Perusopetuslaki (628/1998).

Perustuslaki (731/1999 6§).

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista (1989 12§).

Verkkajulkaisut:

THL: Valtion koulukotien strategia vuoteen 2020. Viitattu 31.5.2017. Luettavissa osoitteessa:

http://www.valtionkoulukodit.fi/images/pdf/valtion-koulukotien-strategia_2020-esite.pdf

THL: Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 31.5.2017. Luettavissa osoitteessa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja>

Yle uutiset (11.2.2015): Yhä harvempi joutuu koulukotiin – ongelmat eivät silti ole vähentyneet. Viitattu

31.5.2017. Luettavissa osoitteessa: <http://yle.fi/uutiset/3-7798397>

THL: Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 31.5.2017. Luettavissa osoitteessa:

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/avohuolto>

Tutkumuseettinen neuvottelukunta (2009): Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotukset eettisen ennakoarvioinnin järjestämiseksi. Viitattu 31.5.2017. Luettavissa osoitteessa:

<http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>

THL: Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 31.5.2017. Luettavissa osoitteessa:

<https://www.thl.fi/sv/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/lastensuojelulaitokset>